

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА»**

**Факультет міжнародної економіки і менеджменту
Кафедра міжнародного менеджменту**

галузь знань   005 «Соціальні та поведінкові науки»

спеціальність   051 «Економіка»

спеціалізація   «Міжнародна економіка»

Освітньо-професійна програма «Міжнародна економіка»

Форма навчання: заочна

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

На тему: «Зовнішньоекономічна політика України у нафтогазовому секторі»

студента Ахадова Мурада Аледдіновича   (_____)

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент

_____ Дзебих І.Б

Кваліфікаційна магістерська робота допущена до захисту в

Екзаменаційній комісії з атестації здобувачів вищої освіти

В.о.завідувача кафедри   к.е.н., доцент

_____ М.О.Бурмака

Київ 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ХАРАКТЕРИСТИКА ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ТА НАФТОГАЗОВОГО СЕКТОРУ	7
1. Сутність і завдання зовнішньоекономічної політики держави.....	7
2. Стратегічні напрямки зовнішньоекономічної політики.....	14
3. Загальнотеоретичні аспекти нафтогазового сектору: поняття, ознаки, сутність.....	21
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ НАФТОГАЗОВОГО СЕКТОРУ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ	26
2.1. Зовнішньоторговельна політика нафтогазового сектору як елемент загальної зовнішньоекономічної політики та діяльності.....	26
2.2. Роль та специфіка діяльності нафтогазових компаній в умовах розвитку та становлення євроінтеграційних процесів та міжнародної взаємодії.....	33
2.3. Зовнішня енергетична політика України – ретроспективи та перспективи.....	43
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА МОЖЛИВІ ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ НАФТОГАЗОВОГО СЕКТОРУ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ	51
3.1. Проблематика та реформи нафтогазового сектору України.....	51
3.2. Особливості реалізації державної політики у нафтогазовому секторі на прикладі НАК «Нафтогаз України».....	59
3.3. Стратегія реформування та напрями розвитку нафтогазового сектору в умовах впливу євроінтеграційних процесів.....	68

ВИСНОВКИ.....7

6

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....81

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Зовнішньоекономічна політика України відіграє одне із ключових значень в умовах розвитку та посилення євроінтеграційних процесів, а одним із перспективних векторів є нафтогазовий сектор. В умовах розвитку євроінтеграційних та глобалізаційних процесів постає все більше потреби в розробці ефективного механізму управління нафтогазовим сектором та ефективного використання нафтогазових ресурсів.

Разом з цим, слід відобразити, що питання, які полягають у розкритті особливостей зовнішньоекономічної політики у нафтогазовому секторі України є багатокomпонентними та з останніми роками, а також з огляду на кризові загострення у відносинах окремих держав, в тому числі, і України дедалі частіше стають приводом для дискусій між вченими і практиками. Більше того, неоднозначність таких поглядів та думок призводить до плутанини і в частині розмежування поняття та особливостей категорій, які не є тотожними, виділенням недоліків та формуванням тих чи інших стратегічних напрямків розвитку відповідної сфери і таке інше.

З огляду на вищевказане обумовлюється і актуальність обраної для написання магістерської роботи теми, що засвідчує про потребу у її системному вивченні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, що полягають у дослідженні політики держави у нафтогазовому секторі дедалі частіше стають об'єктом дослідження багатьох вчених. Серед останніх досліджень, які в тому числі, використані в ході написання магістерської роботи, можна виділити, зокрема наступні. «Реформування підприємств державної форми власності в секторі вуглеводнів в Україні», що опублікована у 2019 році під юрисдикцією Генерального секретаря Організації економічного співробітництва та розвитку. В межах роботи досліджуються сектор енергетики, в тому числі, стан підприємств нафтогазового сектору, що є актуальним станом на сьогодні та деталізуються особливості функціонування, а також політика НАК «Нафтогаз України», пропонуються окремі перспективні напрямки, які раніше не досліджувались в інших джерелах. Колективна праця С. О. Корінного та К. М. Коблюка «Проблеми та перспективи України в нафтогазовому секторі», 2018 року. В межах зазначеного

наукового дослідження виділяються доволі актуальні проблеми, які виникають в нафтогазовому секторі України та негативно впливають на економіку, у зв'язку з чим пропонують подієві шляхи їх усунення. Більше того, обрана тема змушує звертатись до одного із найбільш обширних та актуальних дисертаційних досліджень, що випущено у 2019 році А. С. Завербним під назвою «Економічна політика України в сфері енергетики в умовах інтеграції». Зокрема, в роботі проводиться комплексне дослідження різносторонніх елементів, що входять у структуру енергетичного ринку крізь призму впливу на них інтеграційних процесів та видозміни на національному ринку. Питання зовнішньоекономічної політики України у нафтогазовому секторі є об'єктом дослідження також і у працях інших вчених.

Метою магістерської роботи є розкриття особливостей функціонування нафтогазового сектору, в тому числі шляхом врахування впливу інтеграційних процесів, що чинять вплив на відповідний ринок та як наслідок налагодження зовнішньополітичного спрямування України у нафтогазовому секторі.

Завданнями магістерської роботи є:

- виокремлення сутності та завдань зовнішньоекономічної політики держави;
- формування та узагальнення стратегічних напрямів зовнішньоекономічної політики;
- визначення поняття, завдань, а також загальної сутності нафтогазового сектору;
- дослідження особливостей функціонування нафтогазового сектору в умовах розвитку зовнішньоекономічної діяльності держави;
- характеристика ролі та специфіки діяльності нафтогазових компаній в умовах розвитку та становлення євроінтеграційних процесів та міжнародної взаємодії;
- визначення ретроспектив та перспектив зовнішньої енергетичної політики України;
- формування недоліків та можливих шляхів оптимізації нафтогазового сектору в контексті реалізації зовнішньоекономічної політики України;

- дослідження особливостей реалізації державної політики у нафтогазовому секторі на прикладі НАК «Нафтогаз України»
- формування стратегії реформування та напрями розвитку нафтогазового сектору в умовах впливу євроінтеграційних процесів;
- дослідження інших питань, які виникнуть в ході написання магістерської роботи.

Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини, які виникають в межах формування політики держави, в тому числі, зовнішньоекономічної, у нафтогазовому секторі, а також в межах діяльності нафтогазових компаній.

Предметом магістерського дослідження є зовнішньоекономічна політика України у нафтогазовому секторі.

Методи, які використовувались в ході написання магістерської роботи, запозичені із загальної теорії науки, а також до уваги брались спеціальні методи дослідження. Зокрема, якщо аналізувати методологічну основу, то можна стверджувати, що використовувались такі методи: метод аналізу, метод синтезу, семантичний метод, термінологічний метод, метод спостереження, метод індукції, метод дедукції, метод групування, метод економічної теорії, діалектичний метод, метод порівняння, метод розрізнення, логічний метод, метод якісного і кількісного аналізу та всі інші методи, які посприяли розкриттю заявленій меті та завданням роботи, а також допомогли охарактеризувати питання, які пов'язані із дослідженням обраної для написання магістерської роботи теми.

Теоретична, методична та практична значущість отриманих результатів дослідження. За результатами дослідження обраної для написання магістерської роботи теми пропонуються власні авторські визначення та класифікаційні розподіли, які або відсутні в межах спеціалізованих наукових джерел, або ж охарактеризовані не повною мірою.

Також запропоновані власні розподіли перспектив та недоліків нафтогазового сектору, а також імовірні шляхи його розвитку.

Запропоновані узагальнення в магістерському дослідженні можуть бути використані для подальшої розробки наукових поглядів та підходів що мають можливість бути імплементованими в практичну сторону покращення діяльності та підвищення ефективності функціонування нафтогазового сектору та як

наслідок, підвищення рівня зовнішньоекономічної взаємодії України з іншими державами.

Інформаційну базу дослідження становили праці таких вчених як: В. І. Андріяш, Т. М. Артюх, В. В. Федій, Т. Г. Багдасарян, М. Ю. Бородин, В. О. Бородич, О. Л. Валевський, Ю. Є. Воронна, О. П. Гребельник, О. Ф. Деменко, Н. В. Гусева, А. С. Завербний, Г. О. Кулешова, Л. В. Ключко, Г. Д. Ісламов, С. О. Корінний, К. М. Коблюк, М. М. Король, О. Р. Шумнегра, О. Ю. Кочергіна, В. Б. Кочкодан, А. О. Машков, О. Погребельна, Л. С. Поліщук, В. Рамазанов, Н. І. Романюк, В. Р. Романюк, О. О. Стрекаль, В. О. Храмов, Ю. А. Бовтрук, О. А. Швидкий та інші.

Структура та обсяг роботи. Магістерська кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків і списку використаних джерел (75 найменувань на 9 сторінках). Загальний обсяг роботи становить 89 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ХАРАКТЕРИСТИКА ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ТА НАФТОГАЗОВОГО СЕКТОРУ

1. Сутність і завдання зовнішньоекономічної політики держави

Комплексність магістерського дослідження пояснюється аналізом різносторонніх інститутів та підінститутів, які у своїй сукупності дають змогу розкрити обрану для написання роботи теми. Водночас в контексті аналізу питань, пов'язаних із характеристикою зовнішньоекономічної політики України у нафтогазовому секторі, першопочатково потрібно дослідити специфіку та сутність такої політики. Разом з тим, визначеність та чітке розкриття відповідних питань потребує розуміння загальної термінології.

Так, розкриваючи вищенаведену позицію, виправданим є необхідність щодо визначеності із таким поняттям як «політика держави», яке є науковим підґрунтям похідної від нього категорії, а саме «зовнішньоекономічна політика».

В спеціалізованій науковій літературі систематично звертається увага на визначенні дефініції «політика держави» або ж як її ще називають «державна політика». Вважаємо, що наведені дві категорії не підміняють одна одну, у зв'язку з чим розглядатимуться в межах цього дослідження як тотожні, оскільки за своїм сутнісним вираженням є докорінно схожими.

Так, у відповідності до першого підходу, що запропонований О. Валевським та в області наукових вчень вважається одним із перших найбільш послідовних досліджень, «політика держави» розглядається як «такі дії органів державної влади з вирішення проблем, які найоптимальніше сприяють реалізації інтересів суспільства» [36, с. 21].

Із системного аналізу підручника «Державна політика» видається за можливе допустити, що дефінаційне вираження аналізованого поняття може розглядатись крізь призму двох підходів, а саме:

- управлінського;
- системного.

Коли мова йде про перший підхід, державна політика розкривається як «сукупність ціннісних цілей, державно-управлінських заходів, рішень і дій,

порядок реалізації державно-політичних рішень (поставлених державною владою цілей) і системи державного управління розвитком країни» [40, с. 8].

В межах розкриття політики держави з точки зору системного підходу вона виступає «практичною діяльністю політичних суб'єктів і органів державної влади з реалізації виробленого політичного курсу та досягнення конкретних політичних цілей» [40, с. 12].

Доволі цікаве визначення державної політики, запропоноване у праці В. І. Андріяш «Державна політика: концептуальні аспекти визначення». Зокрема, вчений пише про те, що державну політику можна визначити, як «напрямок дій (або бездіяльність), що обирає державна влада (або орган державної влади, що має повноваження: правові, політичні й фінансові) для вирішення певної проблеми або сукупності взаємозалежних проблем» [31].

Дещо несхожим на запропоновані твердження є позиція зарубіжних вчених, які в контексті аналізу понятійного апарату державної політики пишуть про те, що одне із її інтерпретаційних визначень розкриває політику держави як «весь ціннісно і цілеорієнтований процес політичної організації та самоорганізації, в межах якої реалізація самостійнісної компетенції суб'єкта здійснюється не тільки індивідуально, однак і зі сторони суб'єкта державної політики» [35, с. 112].

По суті, здійснивши аналіз вищенаведених підходів можна стверджувати, що вони не можуть розглядатись як такі, що суперечать один одному, а навпаки у своєму сутнісному значенні та категоріальному змісті можуть розглядатись як взаємодоповнюючі.

В свою чергу, одним із інтегральних компонентів політики держави виступає зовнішньоекономічна політика. При цьому, в науковій літературі доволі часто намагаються ототожнити поняття зовнішньоекономічної політики із політикою міжнародною чи світовою. Однак, таке ототожнення є неправильним, оскільки світова політика є більш широкою категорією та як один із компонентів може включати саме зовнішньоекономічну політику. Крім того, останній термін є більш спеціалізованим та орієнтованим на досягнення інтересів держави у економічній сфері в межах розвитку міждержавних зв'язків країни.

Проблематику між вченими та практиками породжує також й те, що із системного аналізу положень чинного законодавства вбачається, що вітчизняний нормотворець апелює такою категорією як «зовнішньоекономічна діяльність» підміняючи її змістом поняття «зовнішньоекономічна політика». При цьому, зважаючи на раніше проведений аналіз, термін «політика» у використанні зі словосполученням «зовнішньоекономічна» більшою мірою розкриває політичний вектор та курс держави у тій чи іншій сфері, в даному випадку, у економічній, в той час як використання слова «діяльність» може засвідчувати про безпосередні засоби досягнення мети такої політики.

Задля проведення комплексного дослідження, зосередимо увагу на положеннях чинної Конституції України та інших нормативних правових актів, які апелюють таким поняттям як «зовнішньоекономічна діяльність».

Так, статтею 18 Основного Закону держави задекларовано, що зовнішньоекономічна діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права [1].

Статтею 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» також визначено, що зовнішньоекономічна діяльність - діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, а також діяльність державних замовників з оборонного замовлення у випадках, визначених законами України, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами [7].

Зарубіжні науковці також більшою мірою схильні використовувати саме поняття «зовнішньоекономічна діяльність» на противагу політиці.

До прикладу, А. О. Семеніхіна пропонує розглядати зовнішньоекономічну діяльність як «діяльність транснаціонального характеру, що полягає в обміні товарами, інформацією, роботами, послугами та результатами інтелектуальної власності, що здійснюється всіма можливими способами, в тому числі, шляхом використання інформаційно-телекомунікаційних мереж» [65].

Запропонована позиція в межах даного магістерського дослідження не підтримується, оскільки вона спрямовується на розкриття компонентів

«діяльності» як певного механічного чи технічного процесу, що може мати економічну форму прояву, однак розкриття спрямованості та сутності так званого «зовнішнього вектору», який в даному випадку відіграє більш значущу роль, з такого підходу відсутній.

Водночас зважаючи на специфіку задекларованої теми магістерського дослідження більшою мірою увага повинна звертатись на розкриття терміну «зовнішньоекономічна політика», яка, як вже зазначалось, не є тотожною дефініцією до вище охарактеризованої категорії.

За загальним правилом, напрацьованим у науковій літературі під зовнішньоекономічною політикою прийнято розглядати «форму політичної організації публічної матеріальної можливості та спроможності соціального суб'єкта формувати й реалізувати його зовнішньоекономічні інтереси та цілі у сфері міжнародних відносин» [72, с. 5].

Системним є і визначення, запропоноване у праці О. П. Гребельника, який стверджує, що «зовнішньоекономічна політика являє собою сукупність державних заходів цілеспрямованого характеру стосовно реалізації економічного потенціалу держави на рівні зовнішнього ринку, а також відносно задоволення вітчизняних потреб за рахунок товарів та послуг закордонних виробників» [38, с. 98].

Зовнішньоекономічна політика – цілеспрямована діяльність держави щодо формування та використання зовнішньоекономічних зв'язків для зміцнення свого потенціалу (політичного, економічного, військового, соціального, екологічного тощо) та ефективної участі в світовій економіці [45, с. 24].

Доволі слушний погляд висловлений О. Погребельною, яка доходить висновків, що «зовнішньоекономічна політика держави – це цілеспрямована діяльність щодо здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави через застосування механізмів державного управління, що спрямована на ефективне співробітництво в системі світового господарства з дотриманням національних економічних інтересів і безпеки громадян, передбачає послідовність, економічну самостійність і державний суверенітет України та гарантує динамічний розвиток економіки і зростання добробуту народу» [60, с. 125].

Узагальнюючи всі вищенаведені підходи, зовнішньоекономічну політику все ж таки можна визначити як одну із форм публічної організації публічної

влади, що здійснюється шляхом реалізації уповноваженими суб'єктами державно-управлінських функцій, спрямованих на розвиток економічного потенціалу держави та її економічної привабливості, а також вирішення взаємозалежних проблем національного рівня за рахунок використання зарубіжних товарів та послуг.

В межах даного розділу окрему увагу потрібно приділити також і завданням, на досягнення яких спрямовується зовнішньоекономічна політика. Водночас здійснити виокремлення відповідних завдань видається доволі складним, оскільки комплексного підходу щодо систематизації тих чи інших напрямів, на досягнення яких спрямовується зовнішньоекономічна політика не зроблено. В спеціалізованій літературі можна віднайти позиції в межах яких вчені намагаються розкрити основні завдання зовнішньоекономічної діяльності, державного регулювання відповідної діяльності, завдання економічної політики або ж навпаки, однак без жодної систематизації та комплексності у їх підході. Разом з тим, погляди, що описуються в межах таких досліджень можуть відображати один чи кілька критеріїв, які розкривають завдання зовнішньоекономічної політики. В такому контексті постає потреба у аналізі та систематизації різносторонніх наукових доктрин та законодавчих джерел.

З урахуванням викладеного, а також за результатами відповідного опрацювання найбільш характерними завданнями зовнішньоекономічної політики виступають наступні:

- забезпечення соціальної спрямованості економіки України та сталого соціально-економічного розвитку України [6];
- підтримка розвитку торговельно-економічного, науково-технічного та інвестиційного співробітництва України з іноземними державами на засадах взаємної вигоди;
- забезпечення з метою повноцінного економічного розвитку, підвищення добробуту народу інтеграції економіки України у світову економічну систему [6];
- захист економічних інтересів України та суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності [44, с. 14];
- заохочення конкуренції та ліквідації монополії у відповідній сфері;

- зміцнення і консолідація особливих відносин із стратегічно важливими сусідами [39, с. 364];
- курс на альтернативне лідерство на теренах колишнього Радянського Союзу;
- стимулювання прогресивних ринкових структурних змін в економіці [37, с. 488];
- створення сприятливих умов для входження економіки України в систему міжнародної економічної інтеграції [37, с. 488];
- тощо.

Загалом, як можна відмітити вчені та практики по різному визначаються із завданнями досліджуваної політики. Разом з цим, всі завдання, які отримують вираження в межах реалізації державою через уповноважених суб'єктів зовнішньоекономічної політики можуть бути умовно згрупованими на кілька груп, в межах кожної з яких отримує вираження низка різних підзавдань.

Узагальнюючи видається за можливе стверджувати, що завдання зовнішньоекономічної політики умовно можуть бути згрупованими за трьома великими групами, а саме:

- нормативне визначення та урегулювання зовнішньоекономічних відносин. В межах цієї групи пропонується виокремлювати наступні завдання зовнішньоекономічної політики:
  - імплементація у вітчизняне законодавство та ратифікація міжнародних та європейських нормативних актів, що урегульовують питання зовнішньоекономічної діяльності, зовнішньоекономічних відносин тощо;
  - розробка нових правил та впровадження вже існуючих міжнародних механізмів у економічній сфері;
  - формування так званого «сприятливого середовища» для впровадження та розробки короткострокових, середньо та довгострокових програм розвитку відповідної сфери;
  - тощо;
- розвиток зовнішньоекономічної співпраці та європейської інтеграції України в міжнародну та європейську економічну спільноту, що може бути

пояснено наступними завданнями, які отримують своє вираження в межах зовнішньоекономічної політики:

- покращення іміджу держави у сфері економічного товарообміну на міжнародній арені;
  - підвищення рівня комунікації вітчизняних виробників та інвесторів на міждержавному рівні;
  - виступає важливою передумовою у розвитку зовнішньоекономічного комплексу держави в цілому;
  - та інші;
- захист економічних інтересів держави, що, до прикладу, реалізується через низку таких завдань:

- створення прогресивних умов для впровадження змін в економіці;
- підвищення рівня економічної ефективності експортно-імпортних відносин у різних підсферах: товаровиробничій, нафтогазовій, промисловій тощо;
- підвищення рівня науково-технічного прогресу;
- тощо.

Загалом, можна стверджувати, що сутність зовнішньоекономічної політики полягає у застосуванні такого вектору реалізації завдань та функцій держави через уповноважених на те суб'єктів, при якому створюватимуться та досягатимуться всі належні умови, спрямовані на підвищення рівня ефективності управлінських процесів, рівня економічної привабливості держави через реалізацію зовнішньоекономічної діяльності у різносторонніх напрямках.

Узагальнюючи все вищевикладене вбачається, що питання, які полягають у характеристиці поняття, сутності та завдань зовнішньоекономічної політики розкрити доволі складно. Така ситуація пояснюється, зокрема, відсутністю належного рівня наукових розробок, більше того, в межах їх аналізу виокремлено наукову різноплановість навіть у визначенні понятійного апарату, що призводить і до співставлення різнорідних понять, які не можуть вважатись за своїм змістом та сутнісним вираженням тотожними.

2. Стратегічні напрямки зовнішньоекономічної політики

Стратегічні напрямки зовнішньоекономічної політики є тісно пов'язаними та перетинаються з її завданнями. По суті, стратегічні напрямки, які планує чи повинна реалізовувати держава у тій чи іншій сфері, в даному випадку, у сфері зовнішньої економіки, повинні досягатись шляхом формування низки завдань та вчиненням конкретних подієвих кроків і їх досягненні.

Зважаючи на це, стратегічні напрями, що будуть окреслюватись у даному підрозділі певною мірою можуть бути схожими із тими завданнями, які вже виокремлювались в попередньому підрозділі.

За своїм сутнісним вираженням стратегічні напрями зовнішньоекономічної політики можна визначити як певні пріоритетні кроки, які має намір досягнути держава у економічній політиці шляхом налагодження міждержавних зносин протягом певного визначеного періоду, що зазвичай оформлюється стратегічним документом (план діяльності, концепція, стратегія тощо).

У праці А. О. Машкова запропоновано розглядати напрями зовнішньоекономічної діяльності як такі, що «спрямовані на забезпечення провідних позицій країни на світових ринках високотехнологічних товарів і послуг, відповідно до її спеціалізації в глобальній науково-технологічній сфері, сприяння експорту і досягненню глобальної конкурентоспроможності обробних галузей та сфери послуг, інтеграція держави у глобальну транспортну систему через реалізацію транзитного потенціалу, зміцнення позицій на світовому ринку, а також подальша робота з формування інтегрованого європейського економічного простору, а також зміцнення позицій держави у вирішенні глобальних питань» [56].

Задля систематизації дослідження в цьому підрозділі буде виокремлено кілька стратегічних кроків, є ключовими на даному етапі розвитку економічних відносин України.

Разом з цим потрібно чітко усвідомлювати, що перелік стратегічних напрямків, який буде наведений нижче не є вичерпним та може варіюватись та видозмінюватись з урахуванням впливу зовнішніх та внутрішніх факторів не тільки у сфері економіки, однак і в геополітичній, демографічній, правовій та інших сферах.

Доволі цікаві висновки зроблені у науковій праці Л. С. Поліщук «Сучасні зовнішньоекономічні стратегії провідних країн світу: досвід для України», де за результатами дослідження пропонується виходити з того, що стратегія реформування досліджуваної політики повинна базуватись на критеріях врегулювання пропорцій між:

- реформуванням, розвитком та стабільністю;
- темпами та ефективністю зростання відповідних темпів експорту та імпорту;
- ринковою системою, а також державним макроекономічним регулюванням;
- інтересами держави, підприємств та особи;
- вирішення суперечностей між різними формами власності, регіонами та секторами економіки [61].

Вважається, що запропоновані критерії є доволі виправданими, а тому при розробці та врахуванні стратегічних напрямів зовнішньоекономічної політики можуть братись до уваги.

З урахуванням вищевикладеного, стратегічну систему розвитку, або ж так звані стратегічні напрями зовнішньоекономічної політики, видається за можливе систематизувати та окреслити наступним чином:

- розширення сфери міжнародної торгівлі.

Даний стратегічний крок пояснюється швидкоплинним розвитком міждержавних зносин у економічній та торгівельній сфері. Більше того, такий напрямок сприяє налагодженню більш тісних стосунків з іншими державами у різних сферах обміну товарами і послугами та створює ефект так званого «всеохоплюючого» контакту із державами-партнерами та проміжними між ними країнами. Розширення торгівельних потоків на зовнішньому рівні автоматично викликає і розширення експортно-імпортних відносин, про які йшла мова як про одне із завдань зовнішньоекономічної політики. Швидкоплинне розширення торгівельних зносин у сфері енергетики створює передумови для провідних держав для розгляду їх як нафтогазових хабів. Слід зауважити, що Україна у період з 2017 року офіційно віднесена до нафтогазових хабів, про що детальніше буде проаналізовано у цій роботі у другому розділі;

- захист інтересів виробників та інвесторів.

Такий напрямок призводить до урегулювання та створення балансу між можливостями виробників та інвесторів, а також потенціалом держави на міждержавній арені. У випадку та званого «збалансування» інтересів вказаних суб'єктів виникає імовірність у створенні достатньої кількості робочих місць що функціонувати за принципом «попиту та пропозиції», а також втілення новітніх технологій (мова про них йтиме як про окремий стратегічний напрямок), що впливатиме і на реалізацію нових ініціатив державного та приватного сектору економіки. Однак, в цьому випадку, держава повинна створити належні умови для інвестування у нафтогазовий сектор, зокрема, через вирішення питання у законодавчому регулюванні відповідної сфери, розроблення системи гнучкої податкової політики тощо;

- залучення іноземних інвестицій.

Вказаний напрямок виступає одним із важливих елементів розвитку зовнішньоекономічних пріоритетів держави в цілому, а не тільки у сфері нафтогазового сектору. Однак, слід чітко усвідомлювати, що залучення інвестицій повинно бути пропорційним по відношенню до реально існуючих ресурсів, які можуть використовуватись на досягнення цілей, на які такі інвестиції спрямовуються. Крім того, в рамках залучення інвестицій від іноземних суб'єктів повинен бути збережений баланс між тими можливостями для іноземних інвесторів, які реально створені та існують в державі для вітчизняних інвесторів. Переваг чи обмежень у такому випадку не повинно спостерігатись;

- втілення та реалізація новітніх технологій та ноухау у сфері економіки.

Впровадження новітніх технологій та їх системний приріст є одним із важелів розвитку економіки, а також розвитку міждержавних зносин. При цьому, важливим критерієм, цього напрямку виступає належний рівень захисту інтересів власників та авторів, що пояснюється необхідністю функціонування системного та дієвого законодавчого механізму захисту прав власності.

До прикладу, слухним кроком у відповідному напрямку може виступати запровадження так званої «інтелектуальної моделі нафтогазового родовища». На перевагах запровадження відповідної моделі неодноразово зверталась увага

науковцями та практиками. Зокрема, основним її призначенням є те, що за допомогою впровадження та оптимізації інтегрованих робочих процесів повинно відбуватись зменшення у використанні робочого часу та фізичних затрат, однак відповідні інтегровані процеси повинні призвести до збільшення рівня видобутку нафтогазових продуктів, що автоматично призводитиме до збільшення рівня прибутковості.

В межах спеціалізованих джерел вчені пишуть про те, що запровадження відповідної моделі призведе до створення передумов щодо швидкої обробки інформації, можливості моделювання різносторонніх сценаріїв видобутку нафти та газу та досягнення високих темпів щодо їх видобутку, а також можливості прийняття стратегічно важливих рішень у сфері покращення системи виробництва досліджуваних продуктів в цілому [54, с. 143].

- створення умов для конкурентоспроможного середовища у сфері економіки.

Даний напрямок є доволі розгалуженим та включає не тільки можливість рівного доступу та обмеження монопольного становища суб'єктів економіки до ринку, однак і передбачає необхідність реалізації державою політики у частині налагодження контактів та взаємовідносин з іншими країнами, які б створювали можливості для реальної конкуренції країни з іншими державами у економічній сфері. На сьогоднішній день вказаний критерій є обмеженим в Україні, що буде розглянуто більш детально у наступних розділах, однак, зауважимо єдине, що наразі доступ приватних компаній до нафтогазового сектору є доволі обмеженим через монополіста НАК «Нафтогаз України», який своєю діяльністю охопив майже всі напрями у відповідній сфері;

- уніфікація та спрощення контролюючих процедур в межах міжнародного обміну результатами економічної діяльності.

Яскравим прикладом даного стратегічного напрямку, який був визначений у Плані пріоритетних дій Уряду на 2019 рік, затверджених розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18.12.2018 № 1106-р, може виступати проект під назвою «Єдине вікно для міжнародної торгівлі» [23]. З метою реалізації одного із напрямів, визначених у вказаному Плані створено єдину інформаційну систему, під назвою «Єдине вікно для міжнародної торгівлі». Основним призначенням

відповідної системи виступає спрощення процедури діяльності контролюючих органів, зокрема через те, що до зазначеного інформаційного порталу повинні бути внесені всі відомості щодо отриманих експортерами та імпортерами дозвільних документів для здійснення передачі товарів та послуг, а також інформації про скасування чи зупинення дії раніше виданих дозволів. Зазначена система спрощує процедуру перевірки, а також зменшує ризики підробки дозвільних документів.

Митним кодексом з цього приводу у пункті 19⁻¹ частини першої статті 4 визначено, що механізм «єдиного вікна» - механізм взаємодії декларантів, їх представників та інших заінтересованих осіб з органами доходів і зборів, іншими державними органами, установами та організаціями, уповноваженими на здійснення дозвільних або контрольних функцій щодо переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України, який забезпечує можливість одноразового подання в електронному вигляді через єдиний державний інформаційний веб-портал «Єдине вікно для міжнародної торгівлі» документів та/або відомостей з метою дотримання вимог щодо переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України, передбачених цим Кодексом, іншими законами України, міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також нормативно-правовими актами, виданими на основі та на виконання цього Кодексу та інших законів України [3].

Однак, попри те, що в 2019 році почались дієві зміни в межах досліджуваного стратегічного напрямку, він повинен реалізовуватись та вдосконалюватись і надалі, оскільки в рамках налагодження зовнішньоекономічних зносин важливе місце посідає наявність ефективних механізмів контролю та захисту з метою уникнення ризиків у сфері експортно-імпортних відносин, мінімізації ризиків щодо правомірного обміну та залучення товарів та послуг, а як наслідок – створення передумов для відсутності ризиків щодо діяльності суб'єктів на зовнішньоекономічному ринку, в тому числі, інвесторів, а такий процес є довготривалим та громіздким і не може бути вирішений виключно через запровадження та функціонування одного інформаційного порталу.

Виправданим та ефективним кроком є також розроблення окремими державами світу чи певними міждержавними утвореннями, до прикладу, Європейським Союзом, стратегій, планів дій, концепцій тощо, спрямованих на розвиток зовнішньоекономічних зносин та політики. Відповідні стратегічні документи зазвичай визначають пріоритетні сфери розвитку економіки держави, можливі шляхи втілення таких стратегічних напрямів, на які суміжні сфери в державі вони впливатимуть тощо. В Україні найбільш стратегічним документом у цьому випадку є План пріоритетних дій Уряду, який зазвичай є короткостроковим та приймається терміном від одного до трьох років, а у сфері нафтогазового сектору це стратегії, які приймаються на певний період, до 2030, 2035 року тощо.

Разом з цим, для поглибленості дослідження проаналізуємо програму, запроваджену у Сполучених Штатах Америки під назвою «Нова експортна ініціатива».

Вказаним документом визначено кілька стратегічних кроків, які повинні реалізовувати Сполучені Штати Америки з метою підвищення зовнішньоекономічної політики держави. Зокрема, серед таких напрямів визначено:

- міжнародна торгівля, яка повинна розширюватись за рахунок експорту. В свою чергу, даний напрям можна розподілити на кілька етапів, оскільки особливостям розвитку експорту приділено доволі багато уваги, зокрема:
  - підвищення рівня фінансової підтримки експортної діяльності країни в цілому;
  - підтримка експортерів, що здійснюється, зокрема, і шляхом активної політичної підтримки;
  - створення «полегшених умов» доступу експортерів до зовнішнього ринку;
- захист прав бізнесу;
- розширення торговельних стосунків та їх укріплення із партнерами Сполучених Штатів Америки;

- розроблення та імплементація так званої «збалансованої торгової політики», яка повинна спрямовуватись на врахування інтересів всіх зацікавлених держав-учасниць [73].

Разом з тим, слід відмітити, що різні держави світу можуть вдаватись до визначення різних стратегічних напрямів зовнішньоекономічної політики, звертаючи особливу увагу на нафтогазовий комплекс чи сферу торгівлі, сферу спрощення податкових зборів тощо.

При цьому, як вказувалось у цій роботі перелічені напрями стратегічного розвитку України не можна вважати вичерпними. Наведені виключно ті, які повинні бути реалізованими та втіленими протягом ближчих років як нагальні.

3. Загальнотеоретичні аспекти нафтогазового сектору: поняття, ознаки, сутність

Особливості розвитку політики держави як внутрішньої, так і міжнародної базуються на факторах впливу різнорідних чинників, які лягають в їх основу. В контексті аналізу обраної для написання магістерської роботи теми та в продовження наведеного вище твердження видається за можливе вести мову про те, що одним із найбільш важливих та таких, що впливає на розвиток міжнародних відносин держави, виступає енергетичний ресурс у поєднанні з трудовим. Важливість наведених ресурсів пояснюється тим, що вони відносяться до так званої групи непоновлювальних ресурсів, що породжує потребу у їх ефективному використанні.

Водночас дослідження даного питання ускладнюється, зокрема тим, що в спеціалізованих наукових джерелах відсутнє чітке визначення поняття та ознак нафтогазового сектору. Більше того, на рівні із окресленою дефініцією використовуються такі категорії як «нафтогазова галузь», «нафтогазовий комплекс», «паливно-енергетичний комплекс», «нафтогазовий ринок», «нафтогазова промисловість» тощо. Перераховані категорії хоч і на перший погляд можуть вважатись тотожними, оскільки за своїм значенням стосуються вираження особливостей функціонування відносин щодо нафти та газу, однак за своїм сутнісним вираженням та етимологічним тлумаченням не можуть вважатись абсолютно однаковими.

Зважаючи на це вважаємо за необхідне звернутись до визначення поняття «нафтогазовий сектор».

В спеціалізованій літературі характеристика нафтогазового сектору здійснюється обмежено, до прикладу, «нафтогазовий сектор є стратегічно важливим для економіки України...» [51, с. 38].

Зарубіжні вчені більшою мірою схилиються до використання такого поняття як «нафтогазова промисловість», яку характеризують як одну зі сфер важкої індустрії, що передбачає дослідження газових та нафтових сховищ, проведення їх видобутку, буріння свердловин, видобуток нафти та газу, організацію транспортування вже добутих ресурсів шляхом прокладення газових та нафтових трубопроводів [55].

Вітчизняний законодавець також апелює поняттям «нафтогазова галузь», що по суті підміняє застосування поняття «нафтогазовий сектор».

Так, відповідно до положень статті 1 Закону України «Про нафту і газ» нафтогазова галузь - галузь економіки України, яка разом з іншими галузями забезпечує пошук, розвідку та розробку родовищ нафти і газу, транспортування, переробку, зберігання і реалізацію нафти, газу та продуктів їх переробки [9].

Однак, вбачається, що категорії нафтогазова галузь та нафтогазовий сектор є дещо різними, оскільки остання є більш широкою за своїм сутнісним вираженням та етимологічним змістом.

В той же час, як зазначалось дещо вище у цьому підрозділі, до застосування піддається і така категорія як «нафтогазова промисловість». Вона не може вважатись тотожною аналізованій категорії.

Яскравим прикладом може виступати визначення, наведене в одній із наукових праць М. Ю. Бородіним. Зокрема, вчений пише про те, що «нафтогазова промисловість – це той сектор, де процесні інновації впливають не тільки на кінцеві результати діяльності окремих компаній, але й на стан національної економіки загалом» [34, с. 46].

І хоч вчений в межах розкриття даного поняття не згадує такі об'єкти як нафта та газ, із самої категорії логічно можна допустити, що відповідні відносини стосуються саме їх. Більше того, за такого підходу видається за можливе також стверджувати, що поняття «нафтогазова промисловість» поглинає в себе таке

поняття як «нафтогазовий сектор», яке в літературі також розглядається як окрема дефініція.

Разом з цим, як вже зауважувалось, наведені вище категорії не є абсолютно однорідними по відношенню до поняття нафтогазового сектору. При цьому враховується, що поняття нафтогазового сектору є ширшим та може поглинати у себе окремі елементи, які розкривають зміст та сутність однієї із вищепроаналізованих категорій.

Зважаючи на викладене, нафтогазовий сектор може бути визначений як сукупність різних галузей щодо видобування, транспортування та переробки нафти і газу з подальшим перерозподілом та реалізацією продуктів, отриманих в результаті таких дій, що здійснюється відправниками та іншими суб'єктами ринку нафтогазових послуг, які повинні діяти з дотриманням законодавчо визначених механізмів, засад конкурентоспроможності та економічно ефективного використання нафтогазових ресурсів.

Із запропонованого нами визначення дефініції «нафтогазовий сектор» підтверджується те, що суспільні відносини, які виникають, змінюються і припиняються у такому секторі розвиваються навколо двох ключових об'єктів, а саме нафти та газу.

В такому випадку постає необхідність і щодо визначення поняття та змісту відповідних об'єктів. Однак, розкриваючи зазначені питання потреби у їх науковому обґрунтуванні та детальному науковому дослідженні не постає, оскільки доволі чітко їх визначає наведений вище Закон України «Про нафту і газ», який комплексно регламентує не тільки ці категорії, однак і урегулює особливості поводження з нафтогазовими продуктами в Україні.

Отже, абзацом 5 статті 1 вищевказаного Закону встановлено, що газ - корисна копалина, яка являє собою суміш вуглеводнів та неуглеводневих компонентів, перебуває у газоподібному стані за стандартних умов (тиску 760 мм ртутного стовпа і температури 20 град. С) і є товарною продукцією [9].

В той же час, як під нафтою законодавець пропонує розуміти корисну копалину, що являє собою суміш вуглеводнів та розчинених в них компонентів, які перебувають у рідкому стані за стандартних умов (тиску 760 мм ртутного стовпа і температури 20 град. С), і є товарною продукцією [9].

Із проведеного дослідження понятійного апарату нафтогазового сектору можна узагальнити, що основним його призначення є формування економічно ефективних відносин в основі яких використовуються такі продукти як нафта та газ, а також похідні від них матеріали.

Зважаючи на задеклароване питання, потреба постає і у дослідженні ознак нафтогазового сектору.

Водночас в даному випадку знову вбачається певна проблематика, оскільки віднайти чітко окреслений перелік відповідних ознак як в спеціалізованій літературі, так і у нормативних актах національного чи міжнародного рівня не тільки складно, а майже неможливо.

З урахуванням викладеного до ознак нафтогазового сектору пропонується відносити наступні:

- особливий об'єкт, яким, як вже зазначалось дещо вище, є газ чи нафта;
- особливий суб'єктний склад, що характеризується наявністю спеціальних суб'єктів, які виступають учасниками відповідних правовідносин, до прикладу, відправники, користувачі нафтогазового сектору, видобувачі, суб'єкти господарської діяльності в незалежності від форми власності, держава тощо;
- правова визначеність та регламентація відносин, що реалізуються в межах нафтогазового сектору;
- транснаціональний характер функціонування;
- виступає одним із ключових векторів розвитку євроінтеграційних процесів у сфері економіки та енергетичної політики держави в цілому;
- характеризується використанням особливих ресурсів, які зазвичай входять в систему важкої індустрії;
- чітко виражена природно-галузева структура;
- наявність розроблених та імплементованих спеціальних норм та правил поведінки, які зазвичай закріплені які формуються під час реалізації суб'єктами їхніх прав та обов'язків в межах нафтогазового сектору;
- складна система реалізації повноважень суб'єктами своїх повноважень у відповідній сфері, що пояснюється необхідністю отримання

спеціальних дозволів, до прикладу, спеціальний дозвіл на користування нафтогазоносними надрами, укладенням спеціальних угод чи договорів,

- державний контроль за нафтогазовим сектором, що здійснюється спеціально уповноваженими суб'єктами;

- наявність так званої «охоронної системи» щодо об'єктів нафтогазового сектору, перелік яких, зазвичай визначається урядом держави.

При цьому, потрібно враховувати, що перелік ознак нафтогазового сектору не слід розглядати як вичерпний, оскільки вони можуть варіюватись від різносторонніх чинників та характеристик, які лежать в основі досліджуваного інституту.

Більше того, розширення та видозміна відповідних ознак є доволі «уразливою» від впливу різноманітних євроінтеграційних процесів та міжнародних факторів.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ НАФТОГАЗОВОГО СЕКТОРУ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ

2.1. Зовнішньоторговельна політика нафтогазового сектору як елемент загальної зовнішньоекономічної політики та діяльності

Одним із складових елементів зовнішньоекономічної політики виступає торгівельна політика, в той час як одним із найбільш перспективних важелів її розвитку є нафтогазовий сектор, який повною мірою сприяє налагодженню міждержавних зносин. Разом з тим, задля чіткої характеристики питання, пов'язаного із зовнішньоторговельною політикою нафтогазового сектору як елементу зовнішньоекономічної політики держави слід чітко визначитись із її поняттям.

Зокрема, спеціалізованій літературі дефініція зовнішньоторговельної політики визначають по-різному.

У відповідності до погляду зарубіжних вчених, зовнішньоторговельна політика розглядається як «цілеспрямована дія держави та її органів по визначенню режиму регулювання зовнішньоторговельних зв'язків і оптимізації участі держави в міжнародному розподілі праці» [49, с. 219].

Ми не зовсім розподіляємо такий погляд, оскільки встановити критерії та специфіку держави щодо участі в оптимізації розподілу ринку праці на міждержавному рівні видається доволі проблематичним саме в контексті зовнішньоторговельних зв'язків.

Зовнішньоторговельна політика нафтогазового сектору може бути визначена як політика держава, що спрямовується на розвиток міждержавних торгівельних відносин у нафтогазовому секторі, а також посилення позиції держави у такій сфері як одного із факторів розвитку національної економічної системи в цілому.

Водночас в досліджуваній сфері зовнішньополітичних процесів доволі слушну думку висловлено у праці М. М. Король та О. Р. Шумнегра, які пишуть про те, що під впливом трансформаційних змін, що відбуваються на

міжнародному ринку товарів та послуг протягом останніх років доволі сильних трансформаційних змін зовнішня торгівля як на локальному (регіональному), так і в товарному розрізі, у зв'язку з чим обсяги експорту та імпорту протягом років зазнають коливань [52, с. 83].

Більше того, вплив трансформаційних процесів у сфері зовнішньоторговельних відносин пояснюється і видозміною політики, яка останніми роками спрямовується на використання так званої моделі загальної рівноваги, основним вираженням якої є прогнозування впливу економічної політики держави на ті чи інші види ринку, зокрема, через вирахування макроекономічних показників та доходів суб'єктів різних ринків, в тому числі, нафтогазового. Використання такої політики дає також можливість охарактеризувати ефективність впроваджуваних реформ урядом країни.

Однак, щоб пояснити важливість зміни зовнішньоторговельних процесів у досліджуваній сфері слід відобразити, що нафтогазовий сектор в зовнішньоекономічній політиці відіграє одну ключових ролей. До прикладу, для порівняння слушно буде відобразити, що продукти нафтогазового сектору посідають друге місце в загальній системі імпорту товарів, а саме 24 %, що в середньому становить близько 14 мільярдів та тільки на 3 мільярди поступається імпорту транспорту та обладнання [68].

Україна є стратегічно важливою державою у системі розвитку зовнішньоекономічних відносин у нафтогазовій сфері для всієї Європи, а подекуди і для окремих держав світу, що розташовуються далі, ніж центральнозахідні європейські країни. Пояснити це можна зокрема, тим, що наразі у нашої країни доволі хороший потенціал та рівень стратегічної привабливості з огляду, хоча б, на те, що Україна забезпечена нафтовими та газовими сполученнями із магістральними трубопроводами сусідніх держав, а також маж високий потенціал та ефективність в обслуговуванні та безпосередній експлуатації відповідних трубопровідних систем.

Разом з цим, в спеціалізованій науковій літературі висловлюється доволі слушна позиція, у відповідності до якої у випадку втрати позиції України як транзитної держави нафти та газу автоматично можна вести мову про безпосередню втрату економічної незалежності нашої країни як такої, оскільки на

разі спостерігається взаємозалежність цін на природний газ із цінами на нафту, оскільки при укладенні довгострокових договорів на постачання газу в переважній більшості випадків передбачається індексація вартості на динаміку нафтових цін [46, с. 253].

Більше того, вчені звертають увагу і на інші окремі особливості зовнішніх товарних відносин України щодо нафти та газу. Зокрема, слушною видається позиція, у відповідності до якої однією із особливих причин мотивації щодо ввезення нафтопродуктів з інших держав світу є те, що вітчизняна продукція не є співрозмірною із європейськими екологічними стандартами. Поясненню такої невідповідності може бути те, що запровадження високотехнологічного виробництва власних нафтогазових продуктів пояснюється необхідністю високого рівня затрат та інвестицій. У зв'язку з цим спостерігається і в певна залежність вітчизняного виробництва нафтопродуктів від імпортних поставок.

Описана вище ситуація, певною мірою також впливає на визначення вектору зовнішньоторговельних відносин України з іншими державами щодо досліджуваних продуктів виробництва [32, с. 12].

Зважаючи на попит нафтогазових продуктів та дедалі суттєвішу імплементацію політики моделі загальної рівноваги все більше країн світу, в тому числі, і Україна, вдаються до укладення різносторонніх угод, договорів та інших меморандумів, спрямованих на полегшення умов провадження зовнішньоторговельної діяльності, зокрема і шляхом гармонізації національного законодавства держав, а також оптимізацію торгових процедур, що охоплюють рух товарів між державами.

Найбільш яскравим прикладом виступає створення зон вільної торгівлі.

Зону вільної торгівлі розглядають як «систему лібералізації торгівлі, що здійснюється між кількома державами чи регіонами, основною метою якої виступає зниження платежів за імпорт щодо партнерів такої зони. Вказаний режим впливає на встановлення конкурентних переваг, створення умов інвестиційної привабливості, а також призводить до налагодження фінансових відносин між державами-учасниками» [53, с. 56].

Слушне визначення запропоноване у праці О. Ю. Кочергіної, оскільки вчена пише, що «зона вільної торгівлі - це певний географічний простір, в рамках

якого об'єднується група взаємозацікавлених країн, що прагнуть за допомогою угоди скасувати торговельні обмеження щодо один одного з метою стимулювання вільного переміщення товарів, вироблених на цій території, підвищення інвестиційної привабливості та зміцнення фінансових зв'язків, однак, залишити тарифи по відношенню до третіх країн» [53, с. 56].

І в цьому контексті дослідження сутнісного вираження зони вільної торгівлі не є виключенням, оскільки розвиток зовнішньоторговельної політики нафтогазового сектору як один із елементів загальної зовнішньоекономічної політики та діяльності держави відіграє доволі важливе значення.

Зокрема, розділ IV Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони відведений врегулюванню торгівлі і питань, пов'язаних з торгівлею.

Із системного аналізу вказаного розділу вбачається, що на держави покладається обов'язок щодо створення зони вільної торгівлі з визначенням ставок мита, що має викладатись у товарній номенклатурі кожної держави [15].

При цьому, відповідно Договору про зону вільної торгівлі, який ратифікований Україною 30 липня 2012 року для окремих держав світу встановлені окремі ставки митного збору стосовно експорту нафтопродуктів. До прикладу, Республіка Білорусь за експорт нафти сирової та нафтопродуктів застосовує мито у розмірі 100 євро за 1000 кілограм, в той же час як Російська Федерація у такому випадку здійснює вирахування по спеціальній формулі залежно від ціни нафти на світовому ринку. В той же час вказаною угодою щодо України відповідні ставки за нафту чи газ не урегульовані,

Разом з цим, слід зауважити, що станом на сьогодні Україною укладено вже понад двадцять угод про вільну торгівлю (ЄС, СНД, ЄАВТ, ГУАМ, Канада, Грузія, Чорногорія, Македонія), що охоплюють близько п'ятидесяти країн та відкривають доступ до 800 мільйонів потенційних споживачів [22].

Однак, слід зауважити на тому, що протягом останніх років між Україною та Росією постійно точаться суперечки щодо транзиту через територію України газу. Більше того, на виконання рішення Стокгольмського арбітражу у справі Російська Федерація відшкодувала Україні майже три мільярди доларів [30].

Такі «кризові стосунки» негативно позначаються на розвитку зовнішньоторговельних відносин України з іншими державами, оскільки постає загроза транзиту через України, що автоматично ставить під загрозу і підвищення рівня економічної стабільності держави. Однак, з метою урегулювання таких негативних наслідків між Україною та Російською Федерацією укладено домовленості щодо подальших мінімальних обсягів транзиту до 2024 року.

Крім того, навіть попри аналізовані переваги, в тому числі законодавчі, які спрямовані на урегулювання зовнішньоторговельних відносин у сфері нафти та газу, на разі спостерігається від'ємне зовнішньоторговельне сальдо для України на противагу, до прикладу, Європейському Союзу, де воно навпаки є прибутковим, навіть незважаючи на те, що Україна входить до десятки країн світу, в якій спостерігається укладення найбільшої кількості регіональних торговельних угод [33, с. 4].

Пояснення такому може бути, зокрема, і наступне. Так, на сьогоднішній день якщо аналізувати товарну структуру зовнішньої торгівлі України з іншими державами світу, зокрема, на підставі врахування критерію технологічності, видається за можливе відобразити, що найбільш суттєві експортні позиції базуються у традиційно індустріальних та сировинних галузях з низьким рівнем доданої вартості. При цьому, зростання обсягів торгівлі України засвідчує про те, що економіка України виступає сировинним додатком розвинутих держав світу, а ринок збуту товарів стає за рівнем технологічності нижче середнього [46, с. 116].

Якщо ж узагальнювати особливості реалізації Україною зовнішньоторговельних відносин вбачається, що політика держави більшою мірою спрямована на використання так званого «добровільного обмеження експортно-імпортних відносин», що передбачає нетарифні методи торговельних відносин та автоматично встановлює перед експортерами певні правила, яких вони повинні дотримуватись. Яскравим прикладом можуть виступати стосунки із Російської Федерації щодо поставки її нафтопродуктів як в Україну, так і з України.

При цьому, видається за можливе узагальнити, що особливості розвитку зовнішньоторговельних відносин як в цілому, так і у сфері нафтогазового сектору як одного із елементів розвитку зовнішньоекономічної політики держави повинно

орієнтуватись на врахування реального експортного потенціалу України у відповідній сфері. Водночас спираючись на позицію, запропоновану Т. Г. Багдасарян, можна узагальнити, що у продовження вищенаведеної позиції надання квот експортерам повинно здійснюватися таким чином, щоб та продукція яка фактично залишається в межах держави в подальшому підлягала використанню в ланцюгу доданої вартості та забезпечувала приріст внутрішнього валового продукту, а також створювала передумови для збільшення кількості робочих місць у відповідному секторі економіки та підвищення якості нафтогазової продукції [33, с. 5].

З цією метою, прийнята Експортна стратегія України («дорожня карта» стратегічного розвитку торгівлі) на 2017-2021 роки, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 № 1017 – р.

Вказаною Стратегією відводиться увага окремим особливостям торгівельної політики України на міждержавній арені, в тому числі, у сфері нафтогазового сектору.

Зокрема, із системного аналізу положень вищенаведеної Стратегії вбачається, що Україна недостатньою мірою використовує потенціал зовнішньої торгівлі, зокрема, з такими розвиненими країнами як Канада, Китай, Франція, Німеччина, Ірландія, Японія, Швеція, Швейцарія, Велика Британія, Сполучені Штати Америки, у зв'язку з чим надходження до бюджету зазначають мільярдних втрат.

Попри це, найбільший приріст та використання експортних послуг, які засвідчують про рівень зовнішньоторговельної політики держави спостерігається саме у сфері транспортування природного газу та нафти, що за підрахунками становить 48 відсотків, у зв'язку з чим Україна розглядається як нетто-експортер [22].

Що стосується зовнішньоторговельних відносин в частині імпорту, то в структурі імпорту також спостерігається перевага щодо ввезення сировинних товарів, в тому числі нафти та газу [22].

При цьому, вчені слушно зауважують, що економіку України можна розглядати як таку, що є однією із найбільш енергоємних у світі, що може бути

пояснено, зокрема високим рівнем ризиків її функціонування за ознаками економічної, енергетичної та екологічної безпеки [46, с. 248].

Зі статистичних даних, запропонованих Міжнародного енергетичного агентства та органів державної статистики, енергоємність внутрішнього валового продукту в Україні становить близько 0,5 нафтового еквівалента на 1 долар Сполучених Штатів Америки враховуючи паритету реальної купівельної спроможності, які в такому контексті більше, ніж у два з половиною рази перевищує середню енергоємність внутрішнього валового продукту розвинених країн [62].

Водночас, у відповідності до Енергетичної Стратегії України до 2035 року: «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність», окремим аспектом урегульовано питання зовнішньоекономічної торгівлі у досліджуваній сфері.

Так, одним із перспективних положень, що пропонуються вищенаведеною Стратегією, може вважатись створення належних умов задля забезпечення прозорості та недискримінаційного механізму щодо формування тарифів та виділення пропускних потужностей, що повинні спрямовуватись на розвиток транскордонної торгівлі, а також спрощення процедур організації транзиту з дотриманням принципу «свободи доступу до транзитних потужностей» [25].

Крім того, із системного аналізу положень вказаного стратегічного документу можна виокремити особливості налагодження та розвитку торгівельних відносин поокремо як у сфері нафтового та газового сектору.

Впливовими факторами у такому випадку є, зокрема, необхідність наближення ставок оподаткування нафтопродуктів до мінімального рівня, що є використовуваним у державах-членах Європейського Союзу, а також налагодження співробітництва у газовій сфері з країнами Північно-Західної, Південної Європи, а також інших регіонів щодо реалізації проектів щодо постачання газу до Європи [25].

Загалом, узагальнюючи особливості торгівельних відносин, що виникають на зовнішньому ринку між Україною та іншими державами світу у сфері нафтогазового сектору, можна стверджувати, що наша держава є стратегічно важливим суб'єктом у межах налагодження міжнародного співробітництва між

більшістю держав світу що може бути пояснено вигідним геополітичним розташуванням.

Попри це, станом на сьогодні спостерігаються високі ризики та коливання у підтримці відповідних відносин, а як наслідок, і економіки України на належному рівні, що виникає внаслідок постійної видозміни політичних та торговельних відносин між державами.

2.2. Роль та специфіка діяльності нафтогазових компаній в умовах розвитку та становлення євроінтеграційних процесів та міжнародної взаємодії

Швидкоплинний рівень розвитку євроінтеграційних та міжнародних процесів чинять суттєвий вплив і на сферу діяльності нафтогазового сектору. Як наслідок, певних змін у діяльності зазнають і нафтогазові компанії, які по суті і визначають особливості розвитку нафтогазового сектору в цілому, а як наслідок прямо впливають на розвиток політики держави у відповідній сфері. Зважаючи на таку позицію слід усвідомлювати, що у своїй сукупності діяльність нафтогазових компаній є багатофункціональною та багатокомпонентною і саме на межі розвитку зовнішньополітичних процесів у досліджуваній сфері до конкуренції на нафтогазовому ринку вдаються більше компанії, а не безпосередньо держави.

При цьому, зважаючи на політику Європи саме нафтогазовий сектор стає для України одним із найбільш значущих сфер економіки, що призводить до орієнтування нафтогазових компаній України на міжнародний ринок [41].

З цією метою Україна здійснює коригування власної законодавчої політики, відповідно до тих зобов'язань, які були нею прийняті в межах прийняття Третього енергетичного пакету Європейського Союзу, який повинен сприяти урегулювання внутрішніх питань ринку газу у Європейському Союзі. До прикладу, в межах такого законодавчого регулювання можна виділити низку таких прийнятих Україною документів як Енергетична стратегія України до 2035 року, План пріоритетних дій Уряду до 2020 року, положення яких наводились в межах магістерського дослідження, План заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським

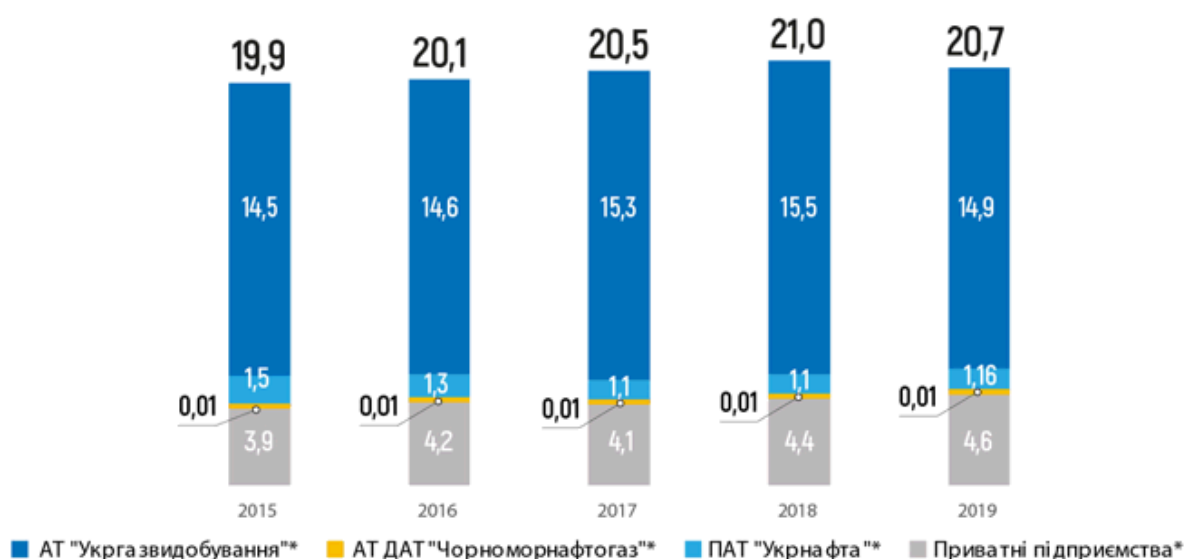
співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, як і безпосередньо сама Угода тощо.

При цьому, нафтогазовий сектор на межі розвитку зовнішньополітичних процесів є доволі специфічним у порівнянні з іншими сферами, оскільки як вже зазначалось, конкуренція проявляється на фоні діяльності відповідних компаній, а не безпосередньо держав як суб'єктів.

Іншими словами, особливості функціонування компаній на відповідному ринку безпосередньо впливають на визначення коливань щодо експортної та імпоротної політики держави. Зокрема, найбільшими корпораціями у нафтогазовій сфері протягом останніх десятиріч є НАК «Нафтогаз України», яка в тому числі, є засновником АТ «Укртрансгаз», АТ «Укргазвидобування», а також ПАТ «Укрнафта».

Близько 97 відсотків видобутку нафти та газу в нашій державі здійснюється саме тими компаніями, які входять у структуру НАК «Нафтогаз України». Вказане підприємство включно з його компаніями володіє найбільшими трубопроводами та видобувними станціями, крім того, як приклад, Укртрансгаз здійснює керівництво близько 15 сховищ газу. Якщо звертати увагу на ринок нафтовидобування, то в цьому випадку на перший план виходитиме «Укрнафта» [66, с. 188].

Видобуток газу в Україні в 2015-2019 роках, млрд куб. м

*Валовий видобуток (включно з виробнично-технологічними витратами). Дані за 2019 рік - оперативні, можливі уточнення.
Джерело: Нафтогаз, Мінекоенерго, Державна служба статистики України

Рис. 2.1. Видобуток газу в Україні у період в 2015-2019 роках за даними НАК «Нафтогаз України» [58].

Водночас Україна стоїть на шляху збільшення рівня видобутку нафти, зокрема, за прогнозами на 2020 рік. Зокрема, як відображено у джерелах, на разі Україна планує збільшити рівень видобутку нафти із існуючого у 20 млрд. куб. до 27 млрд. куб., що за співвідношенням із використанням зусиль суб'єктів нафтогазової промисловості виглядає наступним чином (Рис. 2.2. продовження на наступній сторінці).

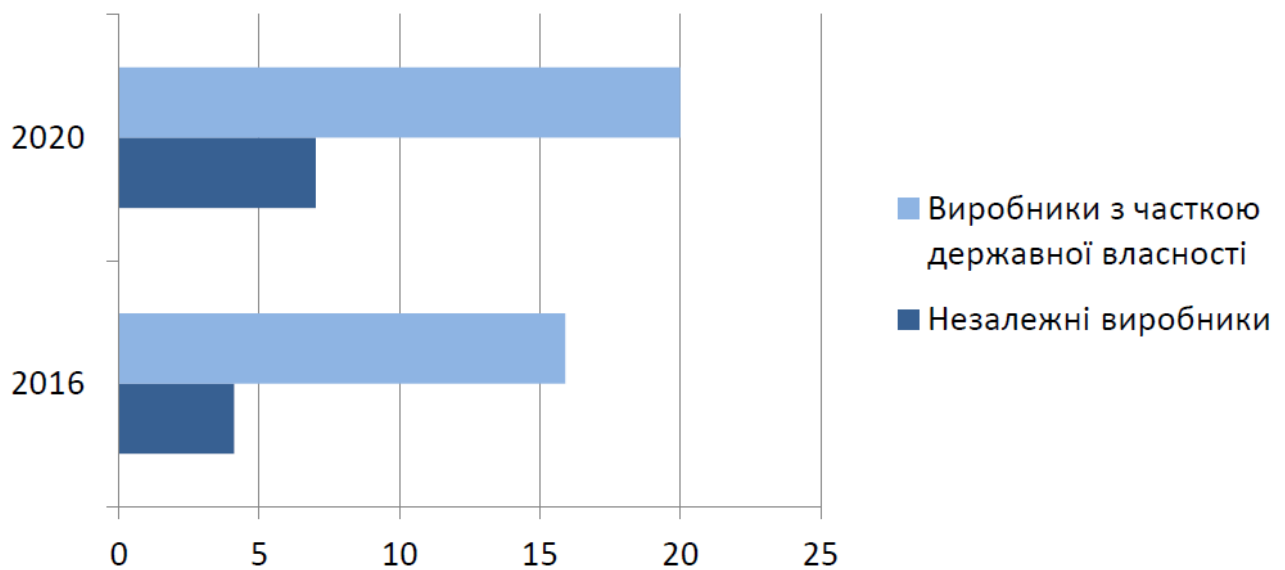

Рис. 2.2. Видобуток природного газу в Україні млрд. куб. [64, с. 45].

Перераховані компанії, а також створені ними дочірні чи інші підприємства сьогодні чинять найбільший вплив на розвиток всієї нафтогазової сфери та в тому числі безпосередньо відображаються на євроінтеграційних процесах.

При цьому, якщо звернути увагу на статистичні дані, розроблені НАК «Нафтогаз України» та Міністерством економічного розвитку, торгівлі та сільського господарства України вбачається, що протягом останніх двох років, а саме, інформація наводиться станом на 2018 та 2019 рік, особливості функціонування нафтогазових компаній в частині спрямування їх на імпорту характеризуються налагодженням співпраці та колоборації в переважній більшості із країнами Європи.

Так, в умовах розвитку євроінтеграційних процесів та міжнародної співпраці протягом окреслених років, Україна в 2018 році спромоглась скоротити імпорт природного газу з 13,9 до 10,6 млрд. за куб. метрів. При цьому, як узагальнює Міністерство економічного розвитку та торгівлі України (станом на 2018 рік) постачання відповідних ресурсів відбувалось саме з країн Європи, в той час як відносин з постачання від Газпрому з Російської Федерації газу не було взагалі у зв'язку з невиконанням останньою рішенням Стокгольмського арбітражу.

Підтвердження такої позиції відображено на Рисунку 2.3.

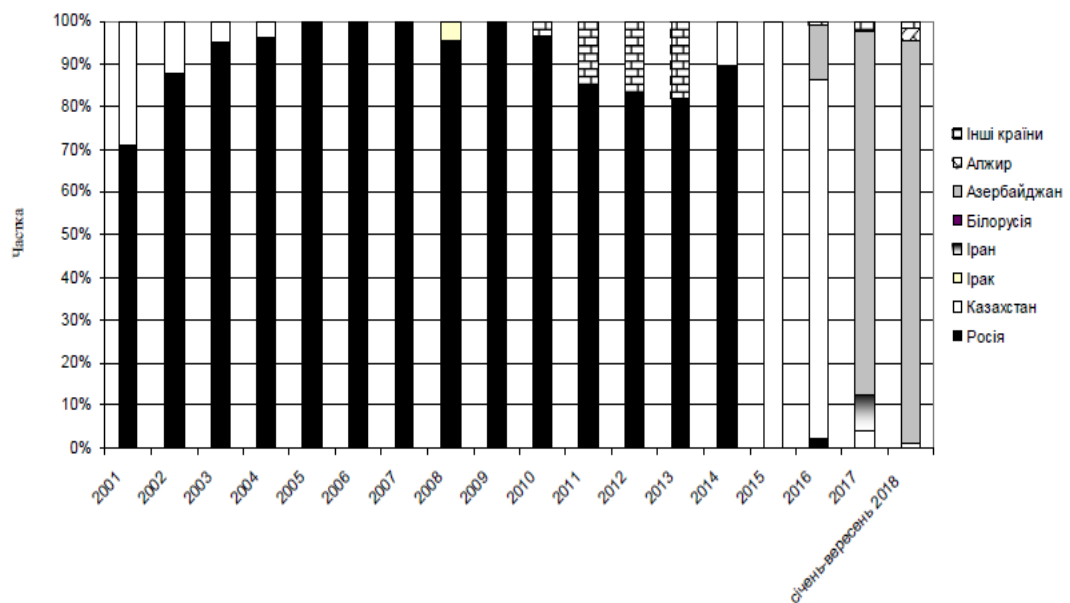

Рис. 2.3. Динаміка структури імпорту нафти у період з 2001 по 2018 роки з урахуванням країни-імпортеру [43, с. 142].

У 2018 році найбільшим імпортером виступила НАК «Нафтогаз України», що в загальному обсязі імпорту становило близько 70 %, а інші 30 % припали на інші приватні компанії [48, с. 46].

Водночас, протягом 2019 року імпорт природного газу збільшився у порівнянні з показниками 2018 року. Так, з узагальнених даних НАК «Нафтогаз України» вбачається, що протягом поточного року Україною імпортовано 14, 2 млрд. куб. природного газу, що у порівнянні з 2018 роком становить приріст у 35 відсотків [71].

З узагальнення різносторонні статистичних даних, в тому числі, розроблених профільними міністерствами можна дійти висновків, що видобуток

та імпорт природного газу в Україні є варіативним та коливається з року в рік. Найбільший обсяг імпорту в Україні спостерігається у 2011 році, в той час як в 2018 році обсяг такого імпорту є найнижчим. З метою підтвердження такої позиції наведемо дані щодо обсягів імпорту природного газу протягом 10 років у період з 2008 по 2018 роки у Таблиці 2.1.

Рік	Обсяг імпорту газу в млрд м³	Загальна частка імпорту (з округленням)
2008	52,6	0,710
2009	38	0,640
2010	36,6	0,640
2011	44,8	0,680
2012	32,9	0,620
2013	28	0,560
2014	18,5	0,490
2015	16,5	0,455
2016	10,9	0,350
2017	13,9	0,405
2018	10,6	0,340

Табл. 2.1. Розроблена автором на підставі узагальнених даних Міністерства економічного розвитку, торгівлі та сільського господарства України, Державної служби статистики України, НАК «Нафтогаз України»

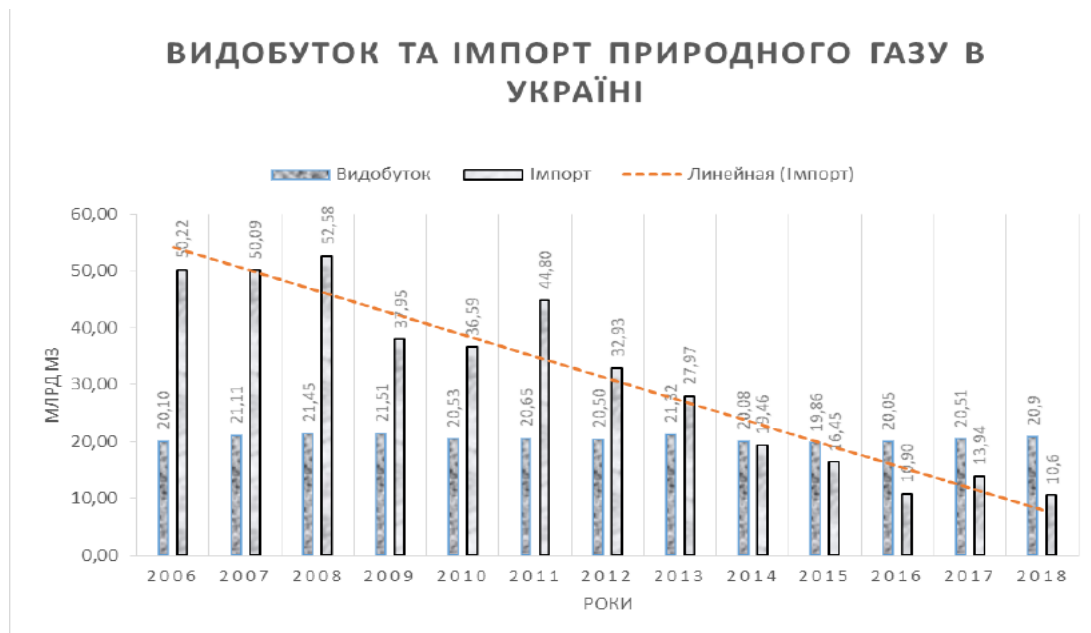

Рис. 2.4. Видобуток та імпорт природного газу в Україні [42, с. 109].

Підтвердженням співвідношення щодо скорочення протягом останніх 10 років імпорту природного газу, статистичні дані щодо якого були запропоновані автором у табл. 2.1. є також і графік, розроблений в одному із дисертаційних досліджень, за період з 2006 по 2018 роки.

Що ж стосується імпорту нафти за аналізований період, то за узагальненнями різних джерел доходим висновків, що у період з 2008 по 2018 роки частка імпорту також зазнала суттєвих скорочень, і в той час, як у 2008 році вона становила 6570 тис. т., у 2018 році близько 800 тис. тон. Вказані висновки запропоновані, зокрема, у таблиці 2.2.

Рік	Обсяг імпорту нафти (з округленням)	Загальна частка імпорту (з округленням)
2008	6570	0,670
2009	7180	0,710
2010	7765	0,750
2011	5680	0,700
2012	1520	0,400
2013	730	0,250
2014	180	0,080

2015	230	0,110
2016	500	0,240
2017	905	0,380
2018	770	0,340

Табл. 2.2. Розроблена автором на підставі узагальнених даних Міністерства економічного розвитку, торгівлі та сільського господарства України, Державної служби статистики України, НАК «Нафтогаз України»

За аналогією із проведенням узагальнення статистичних даних в частині імпорту газу в Україні, в контексті аналізу статистичних даних щодо імпорту нафти також знаходиться підтвердження запропонованих розрахунків в межах спеціалізованих наукових джерел. Відповідні дані будуть наведені у Рис. 2.5. (продовження на наступній сторінці).

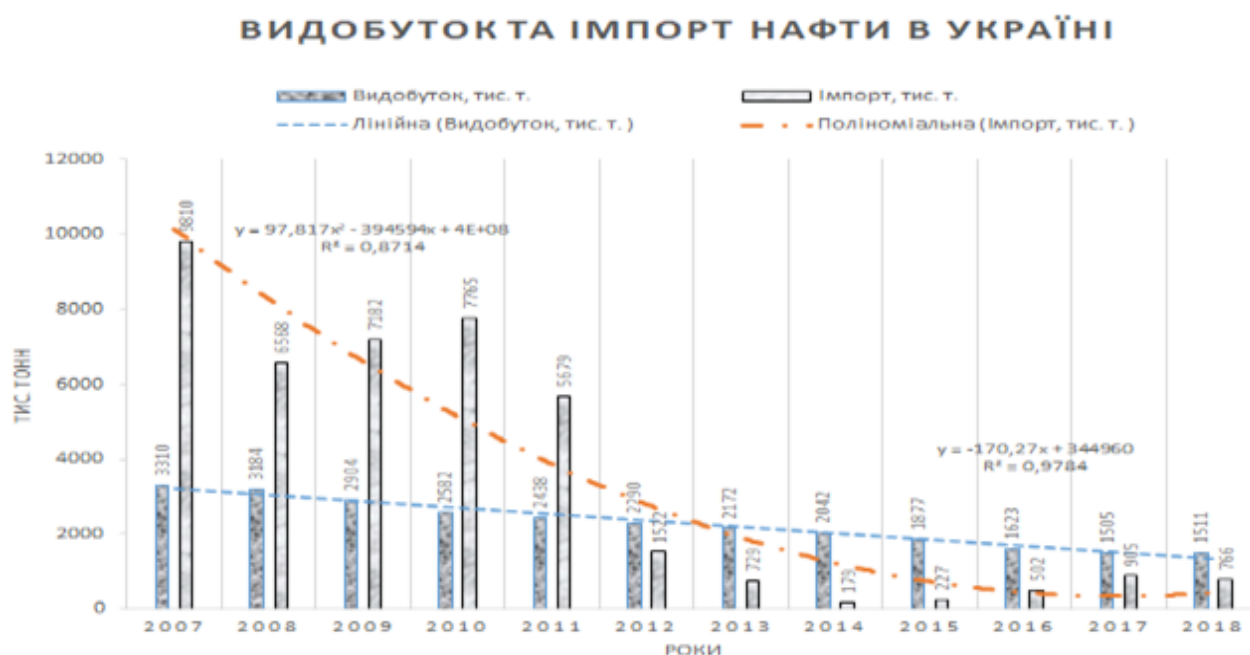

Рис. 2.5. Видобуток та імпорт нафти в Україні в період з 2007 по 2018 роки [42, с.116].

Останніми роками топ-3 країнами-імпортерами виступили:

- Польща;
- Словаччина;
- Угорщина.

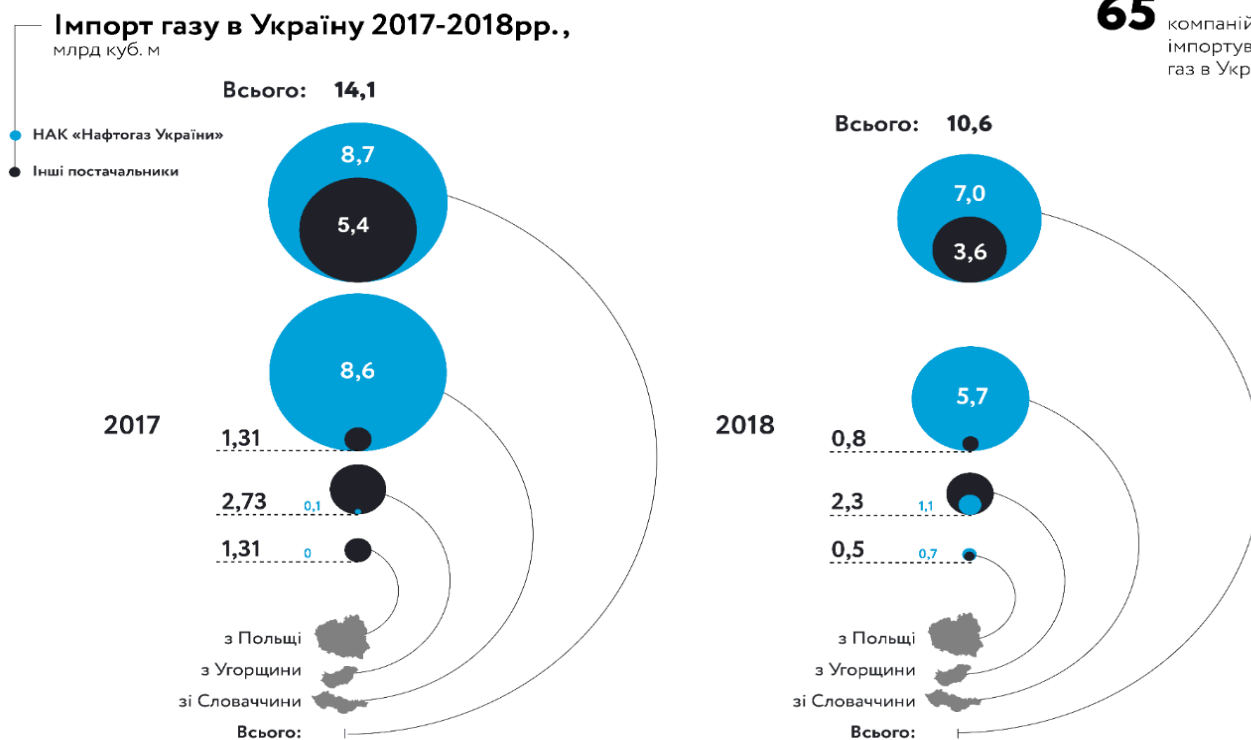

Рис. 2.6. Імпорт газу в Україна за країнами-імпортерами [58].

Із наведеної інформації вбачається, що діяльність нафтогазових компаній в межах інтеграційних процесів вибудовується за принципами близької територіальності з центральноєвропейськими країнами.

З метою більшої наближеності даного питання проаналізуємо практичні особливості функціонування національних нафтогазових компаній з Польщею, що чітко відображає специфіку та вплив євроінтеграційних процесів у цьому руслі.

Так, співробітництво нафтогазових компаній України з компаніями Польщі характеризується чіткою ціленаправленою політикою, спрямованою на зменшення рівня використання російського газу, чи так зване «позбавлення залежності».

З 2014 року Україна розпочала доволі активну співпрацю із Польщею, однією із передумов розвитку якої було будівництво окремого газопроводу, що по суті продукувало створення нафтогазового хабу. Згідно з проектом будівництва такого газогону та його запуск повинен відбутись у 2021 році.

Однією із найбільших його переваг є те, що він охоплює доволі суттєвий рівень ресурсів, які використовуються в процесі транспортування. Зокрема, за статистичними даними вказується, що він повинен охопити близько 14 інших газопроводів, близько тридцяти автодоріг, близько 25 річок та 125 каналів, а також одні залізничні шляхи [64, С. 49-50].

Із вказаного можна помітити, що це доволі важлива інфраструктурна складова, яка впливає на використання різного роду ресурсів, що визначають, в тому числі, спрямованість розвитку економіки в цілому. На думку експертів, реалізація відповідного проекту повинна призвести до підвищення рівня пропускної спроможності між аналізованими державами, що в свою чергу засвідчує про готовність співпраці та налагодження відповідних довгострокових взаємин, які впливають на розвиток та стабілізацію позиції України на міжнародній арені.

Разом з тим, на стадії активного загострення конфлікту з Газпромом відображалася і певна видозміна на більш далекому європейському нафтогазовому ринку, в межах яких Україна виступає стратегічно важливим об'єктом. Як приклад, можна навести позицію Іспанії. Зокрема, в межах загострення вищевказаного конфлікту владою Іспанії було прийнято рішення щодо необхідності та спроможності постачати до Європи близько 10 % всього газу, який закупався у Газпрому. В такому контексті до уваги було взято можливості України, оскільки зазначалось, що Іспанія може взяти на себе забезпечення Європейського Союзу газом, який імпортується через Україну більше ніж від половини такого імпортованого обсягу.

Водночас доволі перспективний сценарій розвитку діяльності нафтогазових компаній в умовах євроінтеграційних процесів пов'язується із активним становленням так званих газових хабів, зокрема, як і у випадку налагодження відносин з Польщею.

Два роки тому Україна увійшла до топ 20 держав світу, що вважаються державами-хабами в Європі. Поясненням такому є те, що національні газові сховища були побудовані та спроектовані саме на перетині потужних магістральних трубопроводів, якими постачається значний обсяг газу до країн Європейського Союзу [63, с. 20].

Передумовами до наближення України до країни-хабу стало оголошення у 2017 році про митного складу для тимчасового зберігання газу в українських підземних сховищах, що було оголошено Укртрансгазом [70].

Більше того, ще у 2013 році у Брюсселі було проголошено готовність Європи до перетворення України на європейський газовий хаб.

В цьому контексті можна виокремити налагодження співпраці з трьома нафтогазовими європейськими компаніями, які вважають доволі потужними на світовому ринку. Зокрема, це компанії під назвами Engie, DufEnergyTrading SA та TrailStoneEnergy LLC, які дійшли з Україною домовленостей щодо транспортування, а також зберігання у національних газових сховищах відповідних нафтопродуктів [47, с. 26].

На сьогоднішній день та в умовах сучасних реалій розвитку міждержавних зносин, нафтогазові хаби є доволі популярним та перспективним напрямом розвитку всього нафтогазового сектора.

На міжнародній арені найбільшим нафтогазовим хабом вважається Сінгапур. Поясненням такому виступає вдале зовнішньоторговельне розташування. Якщо проводити таке порівняння з Україною, то зважаючи на геополітичне розташування та всі можливості Україна, наша держава у випадку розроблення дієвої політики з урахуванням стратегічно важливих чинників, може стати найбільшим газовим хабом у Європі.

При цьому, видається вкотре відобразити на інтересі Європи до України як до життєво важливого суб'єкту, в тому числі, щодо поставки російських нафтопродуктів. Така зацікавленість промульгує вплив євроінтеграційних процесів на енергетичний ринок України в цілому. Однак, одним із ключових європейських важелів у сфері функціонування нафтогазового комплексу є існування монополії, що є нетиповою ситуацією для такого вітчизняного монополіста як НАК «Нафтогазу України» та створених ним компаній, які юридично хоч і є відокремленими, однак перебувають у «підпорядкуванні» та «під контролем» у нього.

Процеси України в енергетичній сфері щодо наближення до європейського та міжнародного ринку, з одного боку хоч і є перевагою до інтеграції держави у світову спільноту та підвищення стабільності економіки, однак з іншого боку можуть призвести до «залежності» та обмеженості у виборі політики щодо формування власної моделі організації енергоринку в цілому. З огляду на це, у досліджуваній сфері зовнішня політика держави повинна спрямовуватись з врахуванням та неухильним дотриманням економічних та політичних інтересів

держави, при цьому, ураховуючи також реальні можливості, які існують у сфері енергетичної системи в цілому.

2.3. Зовнішня енергетична політика України – ретроспективи та перспективи

Енергетична політика є однією із форм прояву економічної політики держави, однак, в свою чергу, характеризується низкою чинників, які дають змогу виокремлювати її окремі переваги, чи навпаки говорити про ретроспективні критерії, які уповільнюють розвиток міжнародних відносин.

Визначити зовнішню енергетичну політику України можна як сукупність дій та процес прийняття рішень уповноваженими суб'єктами у сфері енергетики, основною метою вчинення яких виступає підвищення рівня ефективності управління енергетичною діяльністю країни, в тому числі, шляхом імплементації міжнародних та європейських стандартів і норм.

Ретроспективні напрямки, які будуть виокремлені у енергетичній сфері умовно розподілятимуться за окремими критеріями, до прикладу, чинники у сфері енергобалансу, у сфері інвестування, у сфері енергетичної безпеки та інші.

Отже, у відповідності до першої позиції, розкриття особливостей переваг та недоліків енергетичної сфери потрібно здійснюватися виходячи із такого її складового елемента як налагодження структури енергобалансу.

З цього приводу зазначається, що перспективними напрямками розвитку енергетичної сфери з точки зору збалансування відповідної структури можуть вважатись, зокрема:

- необхідність концентрації зусиль різнорівневих органів влади у взаємодії із суб'єктами господарювання, спрямовані на прискорення впровадження енергозберігаючої політики (більш детальна увага на це буде звертатись у Розділі 3 магістерського дослідження);
- вдосконалення збалансованості між використанням та фактичним постачанням енергії;
- диверсифікування енергетичних ресурсів та каналів щодо їх постачання [43 с. 63];

- розробка моделі альтернативних стратегій енергетичного постачання та їх загального впливу на навколишнє середовище;
- тощо.

Передостанній критерій протягом поточних кількох років виступає одним із ключових показників в енергетичній сфері багатьох розвинених держав світу. До прикладу, Європейський Союз одним із векторів розвитку відносин держав-членів передбачив диверсифікування, а також пошук як нових постачальників, так і нових імовірних нафтотранспортних маршрутів. При чому, характерним є також і те, що диверсифікування охоплює різносторонні підсфери, що входять у загальну структуру енергетичного ринку, до прикладу: технологічну, екологічну, інноваційну та інші.

Що стосується останнього критерію, а саме розробки альтернативних стратегій, то доволі слушно переваги цього критерію можна відобразити за допомогою рисунку, що наведений нижче.

Model for Energy Supply Strategy
Alternatives and their General Environment Impacts
 (Модель альтернативних стратегій енергетичного постачання та їх загальний вплив на навколишнє середовище)

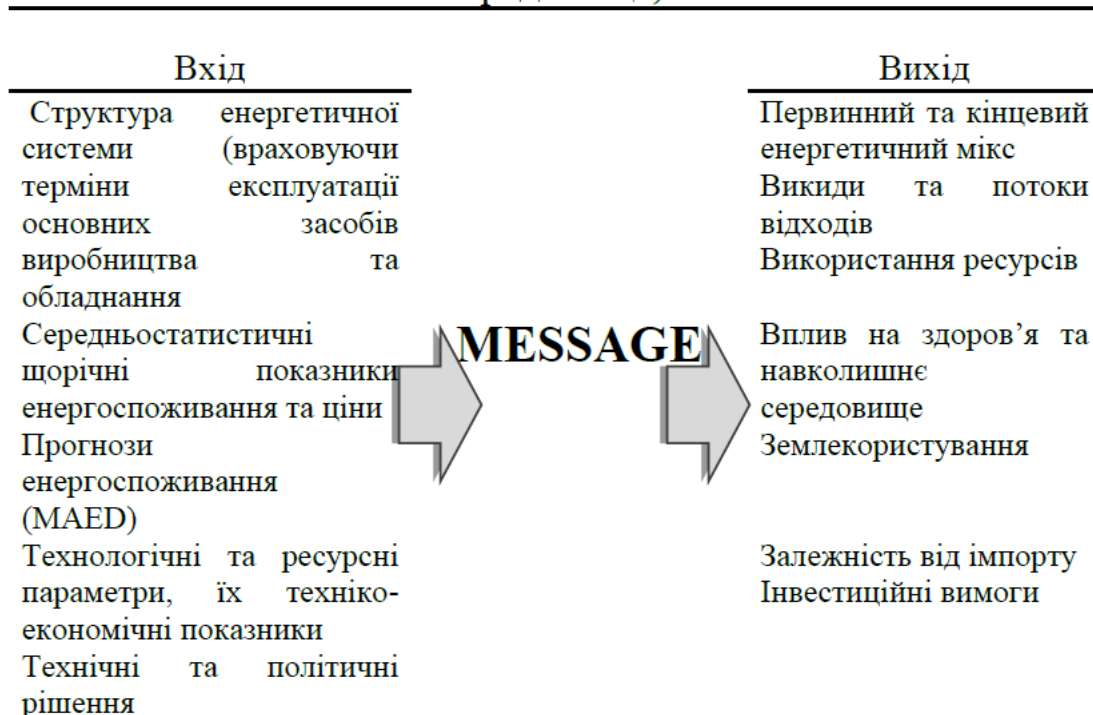

Рис. 2.7. Зміст моделі альтернативного постачання [42, с. 105].

У дисертаційному дослідженні «Економічна політика України в сфері енергетики в умовах євроінтеграції» виділяється низка ретроспектив та проблем енергетичної галузі, зокрема, у такій її сфері як інвестування.

Зокрема, в межах дослідження до таких ретроспективних чинників віднесено:

- недостатній рівень інвестування в розвідувальні та переробні роботи у відповідній сфері;
- високий рівень корупційних чинників та загроз в енергетичній сфері;
- повільний та доволі часто «несистематизований» рівень проведення реформ енергетичної індустрії України [43, с. 354];
- неналежний рівень нормативно-правового регулювання даного напрямку;
- тощо.

Одним із перспективних напрямків, однак, з точки зору провадження зовнішньополітичної політики України, його на разі можна вважати ретроспективним, є забезпечення енергетичної безпеки. Вказаним питанням все частіше приділяється увага як стратегічно важливим, особливо урахуваючи швидкоплинний рівень розвитку євроінтеграційних процесів.

Складовою такої безпеки, якщо аналізувати постанову Кабінету Міністрів України від 23.08.2016 № 56, якою затверджено Порядок формування переліку інформаційно-телекомунікаційних систем об'єктів критичної інфраструктури держави виступають саме об'єкти, які впливають з назви наведеної постанови.

Загалом, термін критична інфраструктура визначається як сукупність об'єктів інфраструктури держави, які є найбільш важливими для економіки та промисловості, функціонування суспільства та безпеки населення і виведення з лад або руйнування яких може мати вплив на національну безпеку і оборону природне середовище, призвести до значних фінансових збитків та людських жертв [19].

Вказаним Порядком, серед іншого, чітко констатовано, що негативними наслідками, зокрема, у досліджуваній сфері є негативний вплив на стан енергетичної безпеки держави чи регіону чи то негативний вплив на стан

економічної безпеки, що також може бути завдано внаслідок посягання на енергетичну сферу тощо [19].

Вказаний підзаконний нормативно правовий акт є далеко не єдиним у законодавчому базисі України. Їх існування засвідчує про те, що Україна все ж таки визнає одним із пріоритетних напрямків забезпечення енергетичної безпеки.

В продовження відповідного аналізу зазначимо, що Закон України «Про національну безпеку України» хоч і не містить прямої згадки про енергетичну безпеку, однак він визначає повноваження відповідних органів щодо забезпечення національної безпеки в цілому, та, серед іншого, містить згадку про Стратегію національної безпеки України, яку законодавець визначив як документ, який встановлює актуальні загрози національній безпеці України, а також цілі, завдання та механізми захисту національних інтересів. Вказана стратегія є однією із основних у формування державної політики в сфері забезпечення національної безпеки [10].

Іншими словами, вищенаведений Закон закріпив «умовно-відсилочну норму» до Стратегії національної безпеки України, яка затверджена Указом Президента України від 26.05.2015 № 287/2015 [16].

Зазначена Стратегія вже більш чітко конкретизує, що загроза енергетичній безпеці вважатиметься загрозою національній безпеці та, як наслідок, наводить перелік загроз у сфері енергетичної безпеки, до яких законодавець відносить:

- спотворення ринкових механізмів в енергетичному секторі;
- недостатній рівень диверсифікації джерел постачання енергоносіїв та технологій;
- криміналізація та корумпованість енергетичної сфери;
- недієва політика енергоефективності та енергозбереження [16].

Визначені загрози енергетичної безпеки є не тільки тими загрозами, яким слід запобігати, однак є і тими певними ретроспективними напрямками, на подолання яких повинні спрямовуватись зусилля держави з метою створення передумов для налагодження міждержавних діалогів та підвищення рівня захищеності економічної системи держави як такої.

Крім того, як видається за можливе помітити із запропонованого законодавцем переліку загроз він певною мірою співпадає із запропонованими в

межах даного підрозділу переліку ретроспективних та моделюючих критеріїв енергетичної безпеки. Вказане засвідчує про практичну наближеність наукового дослідження та його відповідність сучасним процесам політичної діяльності у енергетичній сфері держави в цілому.

Однак, слід чітко усвідомлювати, що кожен нормативний правовий акт повинен мати практичне підґрунтя у вигляді встановленого механізму реалізації відповідних дій, що на разі в Україні не є визначеним та поглиблює незахищеність та «ураженість» енергетичної сфери, а як наслідок – неналежне забезпечення енергетичної безпеки.

Зважаючи на окремі ретроспективні напрямки, які повинні бути вдосконаленими, а подекуди, докорінно зміненими перед Україною стоїть нагальна потреба в першу чергу, у розробці окремої концепції, яка б визначала особливості та можливі перспективи інноваційного розвитку енергетичної сфери. Вважаємо, що така концепція повинна передбачати окремі аспекти, які стосуються, серед іншого, такого:

- створення умов для інвестиційної привабливості окремих регіонів;
- підвищення рівня технічно-наукового та комп'ютерного обслуговування відповідних мереж;
- аналіз співвідношення між рівнем попиту та пропозицією, а як наслідок - швидке реагування у випадку перевищення рівня попиту чи навпаки, його зниження;
- інтегрування різнорівневих систем управління енергетичною сферою з метою системного та ефективного використання відповідних ресурсів;
- забезпечення умов «рівного доступу» до ринку енергетики;
- створення сприятливих умов для вітчизняних та зарубіжних інвесторів, на прикладі «бізнес нянь», запровадження яких на початку 2020 року анонсовано Президентом та урядом України.

Чітке орієнтаційне досягнення відповідних цілей засвідчуватиме про спрямованість та визначений вектор руху держави до міжнародної спільноти, а також про готовність до реалізації проектів у сфері покращення енергоефективності як одного із ключових складників зовнішньоекономічної політики.

Крім того, в цій магістерській роботі розділяється доволі слушна думка, що міститься у наукових виданнях, згідно з якою у світовій економіці, де економія використання світових ресурсів виступає одним із основоположних пріоритетів, постає необхідність у віднайдені як дешевих, так і одночасно ефективних шляхів зниження обсягів використання енергоресурсів [56].

Виправдано потреба у необхідності запровадження енергетичної стратегії як стартегічного документу, що породжує відносини зовнішньоекономічної політики описана у алгоритмі в Рис. 2.8. Зокрема, з нього видається за можливе чітко відобразити специфіку взаємодії ключових процесів, які у сукупності впливають на формування зовнішньої енергетичної політики.

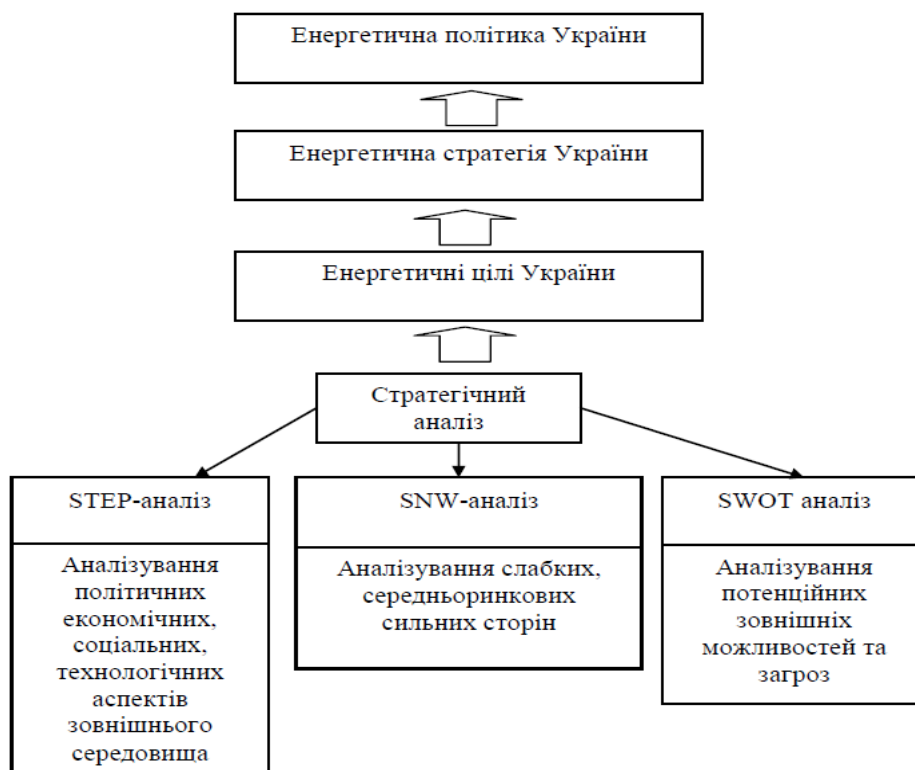

Рис. 2.8. Концепція формування зовнішньої енергетичної політики України [43, с. 125].

І як окрему перспективну ланку, яка безпосередньо впливає на розвиток зовнішньоекономічної політики в енергетичній сфері та вважається однією із загальних переваг її розвитку, можна виділити енергетичну дипломатію.

Даний термін зародився не так давно, у порівнянні із іншими поняттями та термінологією, яка досліджувалась у даній роботі.

Важливість налагодження та підвищення рівня політичної дипломатії пояснюється тим, що за своїм сутнісним вираженням вона спирається на

використання низки «політичних технологій» у відповідності до реально існуючих сучасних реалій та потреб країни. Саме політична дипломатія виступає запорукою дієвої підтримки енергетичного комплексу держави та створює певні «умови захищеності» для суб'єктів, що діють на відповідному ринку.

В окремих наукових працях зауважується, що в межах енергетичної дипломатії мова йде не тільки про національні, однак і про інститути наднаціонального рівня, які вдаються до використання інформаційних технологій у енергетичній дипломатії з метою формування позитивного іміджу та образу держави, або ж окремої енергетичної корпорації на міжнародній арені, а також безпосередньо впливає на формування настроїв користувачів та споживачів, формування системи цінностей та політичних пріоритетів країни і таке інше. І в цьому контексті залишається найбільш ефективним механізмом та інформаційною технологією у енергетичній дипломатії саме переговори, що спрямовуються, зазвичай на вирішення низки питань у сфері енергетичної безпеки, просування внутрішніх та зовнішніх пріоритетів держави, залучення нових партнерів та інвесторів тощо [69].

Таким чином, як можна було помітити в межах зовнішньоекономічної політики України у енергетичній сфері спостерігається як низка ретроспектив, так і низка ефективних кроків, які спрямовуються на підвищення іміджу держави у відповідній сфері на міжнародній арені.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ТА МОЖЛИВІ ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ НАФТОГАЗОВОГО СЕКТОРУ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

3.1. Проблематика та реформи нафтогазового сектору України

Попри перспективи нафтогазового сектору для держав світу, на сьогоднішній день у відповідній сфері можна виокремити низку недоліків, що певною мірою відводять на крок назад підвищення ефективності.

Проблеми у нафтогазовому секторі можна розподілити на кілька умовних блоків, які можна розподілити наступним чином:

- необхідність стабілізації та налагодження балансу між експортом та імпортом нафти та газу;
- необхідність збільшення приросту у власному видобутку нафти та газу;
- необхідність налагодження співрозмірності між систематичним зростанням цін на нафту та газ у співвідношенні із можливостями промисловості.

Однак, попри виокремлені нами проблеми вони є далеко не єдиними. Якщо проаналізувати різносторонні наукові праці та погляди, видається за можливе виокремлювати також і наступні напрямки, які на разі залишаються ретроспективними у нафтогазовому секторі.

Окрема група вчених та економістів вважають, що негативними факторами у відповідній сфері, які по суті впливають на уповільнення позитивного реформування можуть бути визначені:

- систематична видозміна та прийняття великої кількості нормативних правових актів, які часто містять відсилочні норми один до одного та можуть суперечити одним одному в окремих положеннях;
- монопольний постачальний на ринку нафто та газопродуктів є державною компанією, що автоматично перешкоджає доступу інших суб'єктів до цього ринку;

- інфраструктура, яка забезпечує транспортування, зберігання, постачання та інші дії з нафтою та газом, зосереджена в руках монополіста на відповідному ринку;
- поставки нафти чи газу здійснюються виключно від однієї країни у певному напрямку.

Із системного аналізу наукової праці О. Стрекаль видається за можливе виділити низку таких ретроспективних елементів вітчизняного нафтогазового сектору як:

- монопольне становище НАК «Нафтогаз України» на переважній більшості сегментів нафтогазового сектору;
- суперечність між комерційними інтересами підприємств та необхідністю забезпечення надійності нафтогазового сектору та енергетичної безпеки;
- зміна критеріїв управління в залежності від тих чи інших змін, що виникають у нафтогазовому секторі;
- процеси реструктуризації у нафтогазовому секторі внаслідок євроінтеграційних процесів, які відіграють не тільки важливе значення, однак і моментами характеризуються певними недоліками, що впливають на національний сектор;
- постприватизаційний розподіл власності у сфері нафтогазового сектору;
- високі вимоги до частки в акціонерному капіталі для встановлення контролю над підприємством;
- неспівпадіння інтересів керівництва нафтогазових компаній із потребами ефективності та розвитку нафтогазового сектору [67, С. 188-190];
- тощо.

Загалом, узагальнюючи вищенаведені проблеми їх все ж таки можна окреслити наступним чином:

- суттєва залежність багатьох держав світу від нафтогазових продуктів російського походження;
- загострення відносин України з Російською Федерацією, що має місце протягом останніх кількох років;

- неможливість України здійснити повне та самостійне забезпечення нафтогазовими продуктами вітчизняних споживачів, що призводить до високого рівня імпорту відповідних продуктів;
- відсутність прозорих процесів у сфері імпортування та зберігання нафтопродуктів;
- відсутність належного рівня монополії на вітчизняному ринку нафтогазових продуктів;
- невідповідність фінансового та податкового сектору, що зменшує рівень інвестиційної привабливості України.

Якщо більш детально здійснювати їх характеристику слід виходити із наступного.

Під час розгляду особливостей родовищ, в яких зберігаються поклади нафти та газу звернемо увагу на співставлення ринку Європи та України. Зокрема, із досліджених європейських ринків останніми роками вбачається, що родовища, в яких зберігаються нафта та газ є такими, що вже відпрацьовані. Це породжує проблематику для нафтогазового сектору, оскільки суттєво приближується момент зменшення живих родовищ для видобутку, а як наслідок – засвідчує про поклади відповідних нафтовидобувних продуктів.

Відповідна ситуація є схожою і для України, однак попри це, зважаючи на рівень покладів в родовищах Україна все ж таки може мати певні переваги.

Запропонована позиція може бути підтверджена, в тому числі, і статистичними даними, розробленими ОПЕК, які стверджують, що поклади української нафти становлять близько 53 млн. тон, а, відповідно, нафти, близько 950 млрд [48].

Однак, як зазначалось, в Україні також постає проблема з відпрацьованістю родовищ. У такому контексті, держава повинна створити ефективні плани заходів щодо їх відновлення, що може бути створено за допомогою сприятливого клімату для інвесторів.

Зокрема, на рис. 3.1. Відображена картина щодо запасів газу у вітчизняних сховищах і як можна відобразити рівень покладів суттєво зменшився.

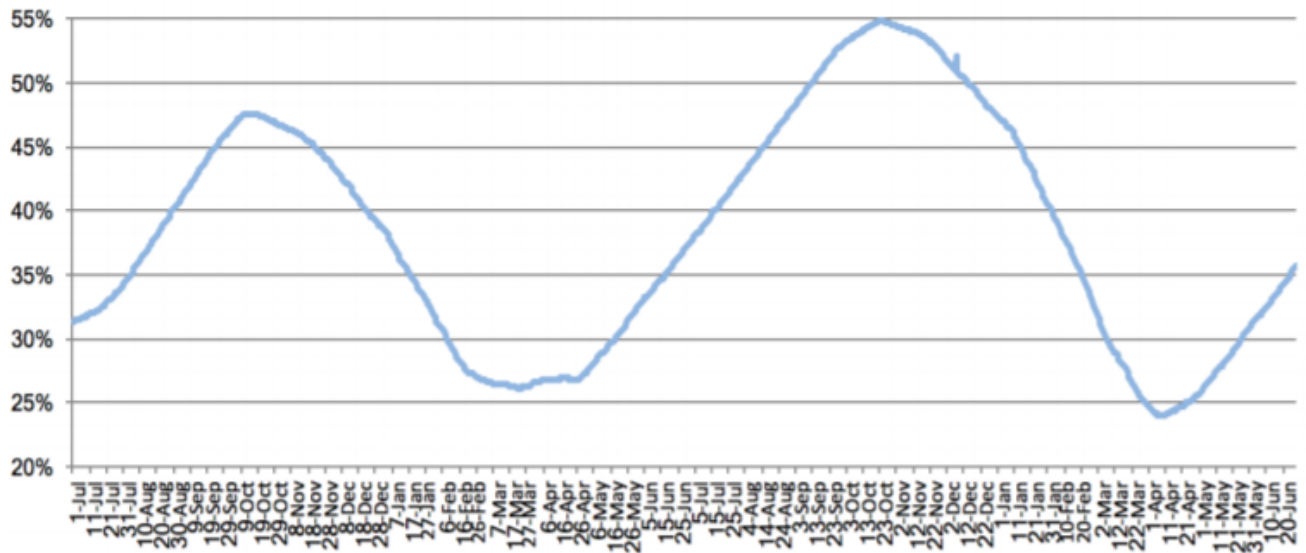

Рис. 3.1. Запаси газу в українських газових сховищах у період з липня 2017 по червень 2018 [75].

З цього приводу, доволі виправдана позиція запропонована у праці С. О. Корінного та К. М. Коблюк, в межах якої вчені зосереджують увагу на тому, що до основних причин систематичного зниження рівня нафтовидобувного сектору можуть бути віднесені наступні:

- низький рівень інвестиційних вкладів у розвідувально-бурильні роботи;
- високий рівень собівартості видобування відповідних продуктів, що пояснюється використанням застарілих технологій;
- повільне реформування нафтогазового сектору;
- наявність тисків з боку держави [51, с. 39].

Одним із недоліків, який виділявся дещо вище, є неможливість держави забезпечити повне постачання та задоволення потреб вітчизняних споживачів продуктами нафтогазового середовища. Така ситуація впливає і на постійне коливання та видозміну процесів імпорту досліджуваних продуктів та розвитку так званої «нафтогазової залежності».

Так, загальний рівень імпорту нафтопродуктів на національний ринок із загального вирахування використаних нафтопродуктів становить приблизно 80 відсотків.

Поясненням такому може виступати те, що із шести станцій, які у випадку інвестування в них могли б давати доволі непогані показники та вважатись високопотужними, на сьогоднішній день функціонує виключно одна, яка не здатна

забезпечити баланс між попитом користувачів та пропозицією, яку здатна запропонувати держава. Відповідна ситуація впливає на варіювання макроекономічних процесів держави та імовірний рівень видозміни внутрішнього валового продукту в цілому.

Разом з тим, незважаючи на такі коливання та нестабільність, урядом у Енергетичній стратегії до 2035 року одним із критеріїв, який планується досягнути визначено зменшення використання частки природного газу на 10 відсотків. Навіть попри це, як можна було помітити і з дещо вище наведеної інформації у магістерській роботі, рівень використання природного газу періодично зменшується.

Така ситуація не може вважатись одним із важелів досягнення закладеної у вищенаведеній Стратегії планів, оскільки зменшення споживання відповідних продуктів може бути прямим свідченням зниження рівня якості виробничого сектору, що автоматично призводить і до зменшення економічної активності держави на зовнішньоекономічному ринку.

Крім цього, за узагальненням статистичних даних, які щорічно робить Міністерство економічного розвитку, торгівлі і сільського господарства України, в нашій державі щорічно показники щодо видобутку нафтопродуктів зменшуються, зокрема, як зазначалось вже в цій роботі, через вичерпання родовищами своїх ресурсів.

Одним із недоліків, який виділений в межах запропонованого вище класифікатора є відсутність належного рівня монополії в нафтогазовому секторі. Саме даний критерій чинить один із найбільш характерних рівнів впливу на економічні процеси держави як у внутрішньому, так і в зовнішньому вимірі та створення передумов щодо інвестування.

Зокрема, зосередження нафтогазового сектору в руках НАК «Нафтогаз Україна» призводить до усунення з відповідного ринку інших суб'єктів, які б могли на ньому конкурувати. Приватні компанії, які не мають таких масштабів та важелів впливу, в тому числі, і рівня державної підтримки, «самоусуваються» із цього ринку самостійно, оскільки не мають змоги конкурувати із НАК «Нафтогаз Україна», який має не тільки охоплює майже всю енергетичну сферу, однак

отримав значну підтримку від держави, що автоматично створює важчі умови доступу до ринку інших суб'єктів.

Більше того, саме в руках НАК «Нафтогаз України» та створеним ним підприємств зосереджуються всі сфери діяльності нафтогазового сектору в державі: транспортування, зберігання, видобування, навіть продаж нафтопродуктів через створену мережу автозаправних станцій. Саме мережа створених НАК «Нафтогаз Україна» компаній з ним на чолі впливають на визначення спрямування всього нафтогазового сектору, а як наслідок – на визначення розвитку економіки в тому числі через вплив критеріїв безпеки та політичного важелю.

Невідповідність фінансового та податкового сектору, що зменшує рівень інвестиційної привабливості України теж вважається одним із недоліків досліджуваного сектору.

В цьому контексті, першочергово слід звертати увагу на нестабільність національної грошової валюти, яка зазнає постійних коливань та видозмін по відношенню до доларів США чи євро. Така ситуація призводить до побоювань та обмежень у рівні інвестування в Україну.

За такого підходу, на державному рівні повинно бути чітко урегульовано питання валютно-грошових операцій шляхом лібералізації правил обміну іноземних валют.

Іншими словами, даний напрямок повинен бути урегульований державою таким чином, щоб усунути перешкоди та імовірні ризики для іноземних інвесторів щодо фінансування в Україну, в той же час, як і дозволить останній вважатись впливовим суб'єктом у сфері економічних відносин на міждержавному рівні.

Одним із недоліків досліджуваного ретроспективного кроку у нафтогазовій сфері є невідповідність національного законодавства, зокрема, податкового, митного, бухгалтерського тощо. До прикладу, якщо аналізувати положення чинного Податкового кодексу України, то вбачається необхідність у чіткому закріпленні на законодавчому рівні питань, що визначають особливості списання витрат на свердловини, які не виправдали очікувань [4].

З точки зору практичної, списання таких витрат входить в межі процедури ліквідації основних засобів за власним рішенням із подальшим нарахуванням

податку на додану вартість на залишкову вартість таких свердловин, хоча у відповідності до напрацьованих міжнародних практик, вказане регулюється по-іншому [51, с. 39].

Крім того, потребує покращення та приведення у відповідність до міжнародних правил та стандартів Земельний кодекс України. Зокрема, аналізуючи його положення не вдається за можливе віднайти норми, які б чітко та поетапно врегулювали питання щодо особливостей здійснення державної реєстрації та правового введення в дію родовищ з видобування відповідних нафтопродуктів [2].

Виокремлені вище недоліки є далеко не єдиними у нафтогазовому секторі, однак вважається, що у сучасних реаліях вони мають найбільший рівень вираженості.

Доволі слушна позиція, яка значною мірою проявляє певні недоліки функціонування нафтогазового сектору з точки зору так званого «транснаціонального характеру», яка виділялась як одна із ознак досліджуваного інституту у першому розділі магістерського дослідження, запропонована у дисертаційному дослідженні О. А. Швидкого. Так, вчений пише про те, що глобальний енергетичний ринок являє собою недостатньо цілісну систему, а у певний спосіб взаємопов'язану сукупність національних і регіональних енергоринків із особливими дво- і багатосторонніми відносинами виробників і споживачів [73, с. 8].

Разом з тим, не можна вести мову виключно про негативні чинники, які отримують своє вираження у досліджуваній сфері. Так, існує низка перспективних факторів, які призводять до стабілізації економіки, на окремі з яких точково зверталась увага в межах розкриття недоліків.

В спеціалізованих джерелах описані недоліки пропонується усувати не тільки шляхом тих дій, що запропоновані в межах даного підрозділу, однак і за допомогою наступних:

- систематизація нормативних правових актів, якими урегульовуються питання взаємодії між нафтогазовими підприємствами, а також їх взаємодії із державою;

- визначення особливих умов щодо обороту нафтогазовою продукцією та ресурсами;
- зобов'язання учасників нафтогазового сектору діяти налагоджено та на досягнення обумовленого результату, в тому числі, шляхом створення умов для конкуренції на відповідному ринку;
- впровадження різного роду заходів підтримки, які, в тому числі, повинні походити від держави;
- створення системи господарської взаємодії, яка призведе до синхронізації діяльності його учасників та захисту інтересів кожного, а в подальшому – можливості коригування їх дій на ринку нафтогазових продуктів [67, с. 189].

Крім того, до позитивних моментів, які впливають на швидкоплинний розвиток нафтогазового сектору можна віднести наступні:

- постійний розвиток нормативного правового регулювання різних сфер нафтогазового сектору, зокрема, і шляхом запозичення та імплементації зарубіжного досвіду;
- перехід на ринкові відносини;
- намагання зі сторони держави удосконалити питання цінової політики у нафтогазовому секторі та сприяння у стабілізації між попитом та пропозицією споживачів на відповідні продукти;
- забезпечення постійного постачання нафтогазових продуктів, навіть попри кризові стосунки з Російською Федерацією [63, с. 192];
- чітко визначений пункт поставки нафти та газу, що для України сконцентрований більшою мірою у Центральнозахідній Європі;
- лібералізація роздрібних цін на нафту та газ;
- диверсифікація постачальників та джерел [50, с. 21].

Отже, узагальнюючи все вищевикладене можна стверджувати, що на разі недоліки, які існують у нафтогазовому секторі превалюють над перевагами. Разом з цим, протягом останніх років державою вживаються поетапні кроки, спрямовані на урегулювання та усунення окремих прогалин, що найбільшою мірою проявляється шляхом наближення національного законодавства до потреб європейського.

3.2. Особливості реалізації державної політики у нафтогазовому секторі на прикладі НАК «Нафтогаз України»

Як неодноразово наголошувалось у цій роботі нафтогазовий сектор України побудований таким чином, що в його межах проявляється чітко визначений монополіст НАК «Нафтогаз України», який створюючи свої компанії, які йому підпорядковуються, автоматично погіршує становище інших суб'єктів, які мали намір вийти на цей ринок. Водночас зважаючи на потужні резерви та підтримку зі сторони держави НАК «Нафтогаз України» здійснює майже весь перелік операцій щодо нафти та газу: постачання, транспортування, видобування, продаж тощо.

Зважаючи на викладене постає необхідність у дослідженні специфіки функціонування НАК «Нафтогаз України» з точки зору формування загальних засад політики у нафтогазовому секторі.

В цій роботі вже зазначалось, що визначення політики у нафтогазовому секторі здійснено у багатьох документах, в тому числі, стратегічних. Водночас зважаючи на обране питання для розкриття теми нами буде охарактеризоване саме ті документи, які чинять прямий вплив на функціонування та формування політики НАК «Нафтогаз України».

В цьому випадку не можна обійти увагою Енергетичну стратегію України до 2035 року: «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність», яка по суті визначила перспективні напрямки розвитку нафтогазової сфери та її наближення до європейських та міжнародних стандартів. При цьому, зважаючи на монопольне становище НАК «Нафтогаз України», реалізація цієї Енергетично стратегії повинна бути одним з пріоритетних напрямків, яких повинен дотримуватись НАК «Нафтогаз України». Разом з тим відповідна Стратегія прийнята таким чином, що НАК «Нафтогаз України» може уникнути відповідальності у випадку недосягнення цілей, визначених у Стратегії, оскільки прямої згадки про НАК «Нафтогаз Україна» в ній не міститься.

Більше того, цікавим є і той момент, що основні стратегічні цілі, яких прагне досягнути НАК «Нафтогаз України», викладені в Основних засадах здійснення державної власності щодо публічного акціонерного товариства

«Національна акціонерна компанія «Нафтогаз України», що затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 26.04.2017 № 351. Однак, у вказаному документі жодної згадки про Енергетичну стратегію України до 2035 року: «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» також не міститься.

Іншими словами, спостерігається «пряме ухилення держави» від можливого визнання у майбутньому НАК «Нафтогаз України» таким, що не виконав ті чи інші стратегічні напрями та зобов'язання у нафтогазовому секторі, а як наслідок – уникнення прямої міри відповідальності за допущені порушення, у разі якщо такі будуть.

Разом з цим, зацікавленість держави навколо НАК «Нафтогаз України» доволі легко пояснити, оскільки вказана компанія виступає однією із найбільш прибуткових в нашій державі, що можна підтвердити наступними статистичними показниками (продовження на наступній сторінці)

Рис. 3.2. Прибуткові підприємства нафтогазового сектору [57].

Іншими словами, Міністерство економічного розвитку, торгівлі та сільського господарства України узагальнило, що 5 компаній з найкращим фінансовим результатом згенерували близько 94% чистого прибутку (близько 30,6 млрд грн),

серед яких виокремлено НАК «Нафтогаз України», Центренерго, Укренерго, Адміністрація морських портів України, а також Енергоатом [57].

В межах аналізу особливостей реалізації державної політики у нафтогазовому секторі на прикладі НАК «Нафтогаз України» слід звертати увагу також і на те, що на сьогоднішній день існує численна низка нормативних правових актів, які в переважній більшості за ієрархією в структурі нормативних актів є підзаконними, які врегульовують питання функціонування нафтогазового сектору. До прикладу, до таких актів може бути віднесено: Постанови Кабінету Міністрів України «Про забезпечення додержання дисципліни газопостачання та поліпшення розрахунків за використаний природний газ» від 15.04.1999 № 594 [20], «Про розмежування функцій з видобування, транспортування, зберігання і реалізації природного газу» від 24.07.1998 № 1173 [21], «Питання державного регулювання цін на природний газ власного видобутку» від 02.08.2006 № 1075, постанови Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг «Про встановлення тарифів на транспортування нафти магістральними трубопроводами АТ «Укртранснафта» для споживачів на перехідний період» від 11.10.2019 № 2108 [26], «Про джерела фінансування Планів розвитку газорозподільної системи, газотранспортної системи, газосховищ на 2019 – 2028 року» від 21.12.2018 № 2052 [27], «Про накладення штрафу на ПАТ «Укртрансгаз» за порушення Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з транспортування природного, нафтового газу і газу (метану) вугільних родовищ» від 29.12.2017 № 1620 [28] тощо.

В свою чергу, органи, що здійснюють державне регулювання відповідної сфери, а як наслідок впливають на формування політики НАК «Нафтогаз України» можна розподілити на два різновиди, а саме:

- органи загальної компетенції, до яких з огляду на їх законодавчо визначені повноваження можуть бути віднесені Верховна Рада України, яка уповноважена на прийняття законодавчих актів, Кабінет Міністрів України, який так само наділений правом законодавчої ініціативи та може вирішувати питання прийняття актів, в тому числі, у сфері нафтогазового комплексу, а також Президент України, який по суті в межах та у спосіб повноважень,

визначених Конституцією України уповноважений визначати окремі питання формування енергетичної політики;

- органи спеціальної компетенції, серед яких, зокрема є Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг. Однак, вважається, що до органу спеціальної юрисдикції слід відносити також і Міністерство енергетики та захисту довкілля України, яке хоча і входить до системи центральних органів виконавчої влади, однак його основне призначення, це формування державної політики в електроенергетичному, ядерно-промисловому, вугільно-промисловому, торфодобувному, нафтогазовому та нафтогазопереробному комплексах (далі - паливно-енергетичний комплекс), що передбачено в Положенні про Міністерство енергетики та захисту довкілля України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21.01.2015 № 32 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 18.09.2019 № 847) [18].

При цьому, слід відмітити, що під час реформування структури НАК «Нафтогаз Україна» одну із ключових ролей відіграв безпосередньо Кабінет Міністрів України, який уповноважений був на прийняття Статуту НАК «Нафтогаз Україна». Зокрема, із системного аналізу Законів України «Про Кабінет Міністрів України» [8] та «Про управління об'єктами державної власності» вбачається, що саме Кабінет Міністрів України уповноважений на затвердження та внесення змін до статутів державних господарських об'єднань, підприємств, установ та організацій, визначати розмір асигнувань на їх утримання і граничну чисельність працівників, призначає на посаду та звільняє з посади їх керівників і заступників керівників, застосовує до них заходи дисциплінарної відповідальності [8].

Більше того, якщо аналізувати вплив державної політики на прикладі НАК «Нафтогаз України», то слід відмітити також, що у ряді системних змін, які отримали суттєве вираження у період з 2016 по 2018 року, повноваження щодо управління корпоративними правами у статутному капіталі НАК «Нафтогаз України» були передані від Міністерства економічного розвитку і торгівлі України до Кабінету Міністрів України. В такому контексті можна стверджувати, що функції організаційного власника по суті перейшли до Кабінету Міністрів

України, однак повноваження вищезгаданого Міністерства, яке сьогодні називається Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства по суті залишились, зокрема, в частині надання консультацій, ініціювання окремих питань щодо реалізації урядом функцій власності тощо залишились.

Основні цілі щодо формування державної політики в сфері діяльності НАК «Нафтогаз України» теж віднесено до повноважень Кабінету Міністрів України. Разом з тим, в спеціалізованих джерелах відмічається розосередженість щодо окремих повноважень між контролюючими органами. До прикладу, Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг в Україні вважається регулятором у сферах енергетики та комунальних послуг та є постійно діючим центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, що утворюється урядом (приписи статті 3 Закону України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» [11]. Однак, навіть попри такий законодавчий припис, Кабінет Міністрів України як організаційно-розпорядчий власник НАК «Нафтогаз України» залишив за собою право щодо встановлення та регулювання цін, до прикладу, у сфері постачання природного газу вітчизняним домогосподарствам.

Яскравим прикладом може виступати зобов'язання, які висунув уряд до НАК «Нафтогаз України» щодо постачання палива ПАТ «Укрзалізниця» паливо через створену НАК «Нафтогазом України» дочірню компанію Укргазвидобування, що повинно провадитись згаданою компанією на умовах безвідсоткового фінансування.

Однак, разом і з цим, видається за можливе відобразити на перевагах для НАК «Нафтогаз України» у цій самій сфері видобутку.

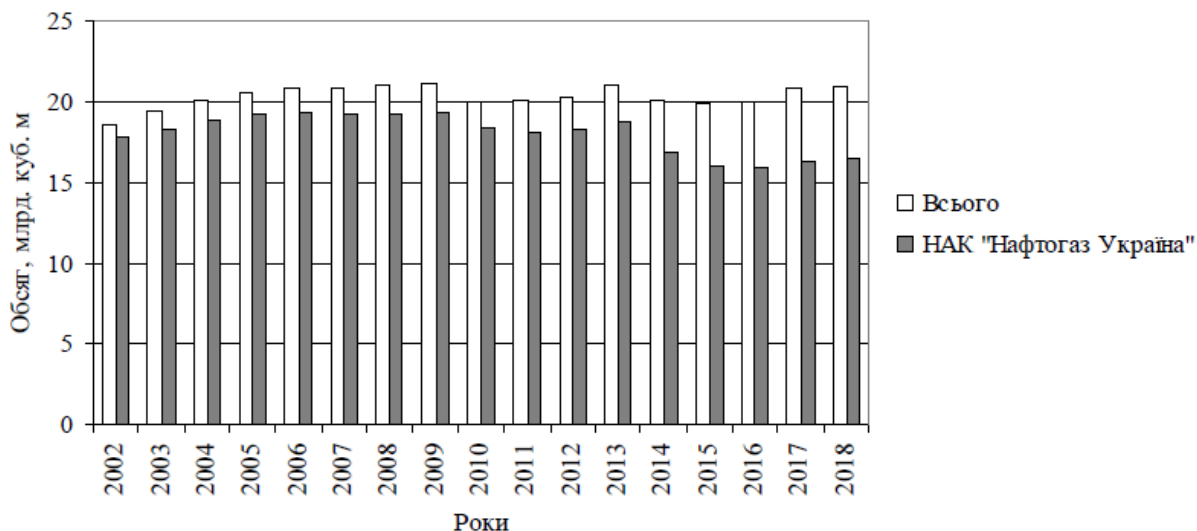

Рис. 3.3. Динаміка видобування природного газу у період з 2002 по 2018 роки [43, с. 167].

Іншими словами, у загальному рівні видобутку природного газу можна відмітити явно монопольне становище НАК «Нафтогаз України», що впливає на динаміку видобувного ринку в цілому. Разом з цим, таку позицію неможливо було б досягнути б без прямого втручання та підтримки держави.

При цьому, зважаючи на процеси переходу на ринкові відносини, а також лібералізацію щодо прийняття рішень у нафтогазовому секторі, зокрема, у сфері розвитку діяльності НАК «Нафтогаз України», залучається низка учасників, які бажають досягнути різних результатів, зокрема це:

- державні регуляторні органи;
- суб'єкти владних повноважень національного та локального рівня;
- фінансово-промислові групи, що мають вплив на прийняття рішень суб'єктами владних повноважень;
- приватні компанії, що функціонують в енергетичній сфері;
- споживачі;
- інвестори;
- громадські організації і формування [67].

Однак, видається за можливе також стверджувати, що спеціалізований та суттєвий вплив на формування політики, яка впливає на НАК «Нафтогаз України», урахувавши специфіку та сфери її діяльності справляють також і спеціалізовані органи.

Зокрема, у відповідності до Закону України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг», Комісія здійснює державне регулювання, моніторинг та контроль за діяльністю суб'єктів господарювання у сферах енергетики та комунальних послуг, зокрема, щодо діяльності з транспортування нафти, нафтопродуктів та інших речовин трубопровідним транспортом; діяльності з транспортування, розподілу, зберігання (закачування, відбору), надання послуг установки LNG, постачання природного газу [11].

При цьому, якщо розглядати особливості впливу державної політики на прикладі НАК «Нафтогаз України», то слід також звернути увагу на певні обтяження, які є менш типовими для приватних підприємств. Зокрема, перед НАК «Нафтогаз Україна» стоїть обов'язок щодо звітування перед цілою низкою державних органів, що є уповноваженими суб'єктами, наділеними контролюючими повноваженнями. Серед таких органів, до прикладу, можуть бути виділені Верховна Рада України та Кабінет Міністрів України, Міністерство економічного розвитку, торгівлі та сільського господарства, Міністерство фінансів України інші міністерства, Рахункова палата та Державна аудиторська служба України, Фонд державного майна України тощо.

Як можна помітити перелік контролюючих органів, які здійснюють чи мають право здійснювати перевірку діяльності НАК «Нафтогаз України» є доволі широким, що обтяжує діяльність та розвиток системи нафтогазового сектору, в умовах зосередження його в руках такого монополіста.

Більше того, відповідні органи доволі часто взаємодіють в частині проведення перевірок діяльності НАК «Нафтогаз Україна». Яскравим прикладом у такому контексті може виступати діяльність Рахункової палати, яка відповідно до Закону України «Про Рахункову палату» здійснює від імені Верховної Ради України контроль за надходженням коштів до Державного бюджету України та їх використанням, що провадиться шляхом здійснення заходів державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту) [12].

До прикладу, у 2019 році Рахунковою палатою рішенням від 09.04.2019 № 8-1 затверджено Звіт про результати аналізу ефективності управління корпоративними правами держави у нафтогазовому комплексі, одним із об'єктів

контролю в межах проведення аудиту виступав саме НАК «Нафтогаз Україна». В межах аудиту встановлено порушення зі сторони НАК «Нафтогаз Україна», зокрема, щодо того, що вказаною компанією не забезпечено належного планування, нарахування та сплати до державного бюджету дивідендів, нарахованих на акції. Крім того, Рахунковою палатою констатовано, що реєстр корпоративних прав держави, розпорядником якого є Фонд державного майна України, містить неповні та недостовірні дані про корпоративні права держави у статутному капіталі НАК «Нафтогаз України». Крім того, протягом аналізованого періоду, а саме 2015 – 2016 роки з ініціативи Уряду двічі змінено суб'єкта управління корпоративними правами, що належать державі у статутному капіталі НАК «Нафтогаз України». Так, на початку періоду, що досліджувався (2016 рік), суб'єктом управління корпоративними правами держави у статутному капіталі НАК «Нафтогаз України» було Міністерство економічного розвитку і торгівлі України [29].

Крім того, окремі питання щодо функціонування нафтогазового сектору стають постійним об'єктом уваги Рахункової палати, що вбачається із її планів роботи. Зокрема, у 2020 році також передбачено затвердження Звіту про результати аудиту ефективності управління об'єктами державної власності у нафтогазовому комплексі, що мають фінансові наслідки для державного бюджету.

Однак, як зазначалось вище, органи контролю доволі часто перебувають у взаємодії, зокрема, на Рахункову палату покладено обов'язок щодо регулярного інформування Верховної Ради України, Президента України про результати здійснення заходів державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту), включаючи факти порушень бюджетного законодавства [12].

Крім того, за фактами встановлених порушень Рахункова палата може прийняти рішення щодо інформування тих чи інших органів державної влади, правоохоронних органів та інших суб'єктів та рекомендувати вжити заходів щодо їх усунення.

Це виключно один із прикладів реалізації державою через уповноважених суб'єктів контролюючих функцій щодо проведення перевірки діяльності НАК «Нафтогаз Україна». При цьому, як можна помітити, важелі впливу держави та перевірок, що здійснюються по відношенню до вищевказаної компанії є доволі

високими та у порівнянні з іншими компаніями, які провадять свою діяльність на відповідному ринку носять більш систематичний характер, що ускладнює роботу компанії як такої, оскільки змушує постійно займатись приведенням у відповідність фінансової звітності, регуляторних актів, корпоративних прав тощо. Однак, з іншого боку, у випадку усунення таких перевірок, НАК «Нафтогаз України» може стати «безконтрольним» та реалізовувати політику у нафтогазовому секторі із порушенням прав як держави, так і інших суб'єктів, що провадять діяльність у сфері нафтогазового комплексу. Тобто, виникає двояка ситуація щодо переваг та недоліків розгалуженої системи контролю за діяльністю НАК «Нафтогаз України». Однак, саме система контролю виступає одним із яскравих проявів щодо особливостей державної політики на прикладі НАК «Нафтогаз України».

Отже, узагальнюючи викладену інформацію можна стверджувати, що НАК «Нафтогаз України» зазнає доволі суттєвого впливу від політичних процесів, які формують в нашій державі розгалужена система органів влади. При цьому, ті чи органи можуть впливати на формування та визначення пріоритетів діяльності НАК «Нафтогаз України», або ж реалізовувати контролюючі функції щодо перевірки діяльності останньої, або ж навіть суміщати їх.

3.3. Стратегія реформування та напрями розвитку нафтогазового сектору в умовах впливу євроінтеграційних процесів

Як неодноразово зазначалось у цій магістерській роботі під впливом євроінтеграційних процесів певних змін зазнає і вітчизняний нафтогазовий сектор. Водночас важливість реформування нафтогазового сектору пояснюється його прямим впливом, який він чинить на макроекономічні процеси в державі, а також на формування та стабілізацію економічної системи та можливості держави бути незалежним гравцем на рівні міжнародних взаємин. Іншими словами, вітчизняна нафтогазова галузь вже давно вийшла за рамки локального рівня та з розвитком міждержавних зносин набуває інтегрованого характеру, у зв'язку з чим європейський досвід повинен лягати в основу перебудови вже усталеної системи.

Водночас характеризуючи особливості реформування, в першу чергу вважається за необхідне виходити із необхідності продовження реформування

саме НАК «Нафтогаз України» як одного із найпотужніших монополістів відповідної галузі.

В такому контексті звертатиметься увага на те, що Україна після ратифікації Договору про заснування Енергетичного співтовариства, що відбулось 01.02.2011 стала повноправним членом відповідного товариства, перейнявши автоматично на себе низку зобов'язань у паливно енергетичній сфері [14].

Зокрема, статтею 33 вищевказаного Договору, встановлено, зокрема, право Енергетичного Співтовариства щодо розробки Рекомендацій щодо підтримки ефективного реформування секторів енергопродуктів та матеріалів, що транспортуються за допомогою мережі Сторін [14].

На виконання такого припису Енергетичним співтовариством було рекомендовано Україні, серед іншого, провести реформу НАК «Нафтогаз України». Як можна помітити, Україною досягнена низка рекомендацій, зокрема, проведено відокремлення різногалузевих структурних компонентів, до прикладу, видобувних, транспортних, зберігальних тощо, тобто такими, що займаються різними напрямками діяльності у сфері нафтогазового сектору. Яскравим прикладом виступає створення дочірних підприємств НАК «Нафтогаз України», про які йшла мова у попередніх підрозділах цієї роботи. Крім того, як відмічалось, в структурі досліджуваної компанії відбулись і суттєві структурні зміни щодо управління нею.

З метою прискорення процесів реструктуризації, в Україні наприкінці 2019 року новим урядом було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з відокремленням діяльності з транспортування газу», який негласно отримав назву так званого Закону про анбандлінг НАК «Нафтогазу» [5].

Основним реформаторським кроком цього Закону, що впливає на приведення національного законодавства у відповідність до європейського є створення відокремленого та незалежного оператора газотранспортної системи.

В доповнення до цього прийнято також і постанову Кабінету Міністрів України від 18.09.2019 № 840, якою затверджено План заходів з виконання вимог щодо відокремлення і незалежності оператора газотранспортної системи. Вказаний План по суті передбачає короткострокові дії, які повинна вжити Україні

в частині реформування газотранспортної системи. Водночас, проаналізувавши передбачені Планом дії, вбачається, що вони визначені та конкретизовані таким чином, щоб спрямовуватись на досягнення завдань, які висунуті Європою перед Україною, до прикладу, здійснення інвентаризації та переоцінки майна, що перебуває у власності держави і використовується в процесі транспортування природного газу, внесення проекту Закону до парламенту, що вже було реалізовано, покладення зобов'язання НАК «Нафтогаз Україна» розробити та подати на погодження проект договору купівлі-продажу частки у статутному капіталі окремих товариств, зокрема, Укртрансгаз, Магістральні газопроводи України що у повному обсязі здійснюється державою тощо [17].

Однак, на разі в структурі діяльності НАК «Нафтогаз України» та створених ним компаній залишається високий ризик корумпованих чинників, на які неодноразово звертає увагу Європа. Така система та суттєве домінуюче становище на ринку нафтогазового сектору ставить під загрозу імовірні шляхи розвитку взаємовідносин України з іншими державами, та, в тому числі, призводить до недовіри щодо можливості забезпечення Україною належного рівня енергетичної безпеки, якій, до прикладу, суттєву роль відводиться у політиці Сполучених Штатів Америки.

Більше того, однією із вимог, що були висунуті європейським співтовариством до України в контексті покращення енергетичного ринку була необхідність впровадження та імплементації низки директив, зокрема, Директива з енергоефективності 2012/27/EU [13].

Водночас доволі слушно у своєму дисертаційному дослідженні розкриває проблеми імплементації цієї Директиви А. С. Завербний, який стверджує, що в умовах сучасних економічних процесів запровадження положень окресленої директиви суттєво вплинуть на всю сферу енергетичних ресурсів, оскільки може призвести як до настання позитивних, так і негативних чинників. Зокрема, факторами, які можуть засвідчувати про негативний ракурс імплементації Директиви може виступати необхідність високих затрат для суб'єктів господарювання, оскільки існує потреба в оновленні та приведенні у відповідність до європейських стандартів технологічних складників виробництва, в той час, як рівень інвестиційної привабливості залишається не найкращим [42, с. 90].

Реалізація взятих Україною зобов'язань повинна все ж таки розвиватись з дотриманням певного балансу. Зокрема, у випадку ефективного провадження реформ щодо наближення України до умов євроінтеграційних процесів виникає реальна можливість щодо збалансування рівня між підвищенням рівня енергоефективності нафтогазового сектору та капіталоспроможністю відповідної продукції. При цьому, відповідні нововведення повинні сприяти зменшенню рівня монополізму, а як наслідок – підвищення конкурентоспроможності та усунення відповідних корупційних ризиків, про які зазначалось дещо вище.

В продовження такого підходу можна знову ж таки звернути увагу на позицію А. С. Зверебного, який дотримується дещо схожої позиції та зазначає, що ефект від таких нововведень буде довготривалим, оскільки у такій перспективі видається за можливе вести прогнози про скорочення рівня ресурсо- та капіталомісткості [43, с. 92].

Більше того, європейська спільнота висуває до України необхідність у збільшенні рівня енергоефективності та енергозбереження.

З цього приводу увага зверталась у другому розділі магістерської роботи, де зазначалось, що динаміка щодо вказаних процесів в Україні є нестабільною та систематично змінюється, до прикладу, у 2018 році спостерігались негативні чинники по відношенню до 2017 року, в той час як 2017 рік став більш енергоефективним у порівнянні із попередніми.

Вимоги щодо енергоефективності також передбачені Директивою 2012/27/ЄС. Практичним реалізаційним моментом щодо підвищення рівня енергоефективності в Європі на пряму пов'язують із використанням відповідних продуктів у ході споживання їх житловими будівлями. В такому контексті постає дещо ширша проблематика, яка, в тому числі, потребує модернізації та впровадження інвестиційних та сучасних технологій щодо газу та теплопостачання.

Крім того, збільшення рівня енергоефективності на пряму залежить і від добросовісного користування відповідними ресурсами суб'єктами господарювання, а особливо суб'єктами важкої промисловості, де попит на використання нафти та газу може бути в рази більшим.

Однак, найбільш прояв на ефективне впровадження європейських практик проявляється шляхом аналізу рівня внутрішнього валового продукту. В межах аналізу енергоефективності на підставі споживання енергії Україна посідає 55 місце у світі. Така ситуація не може виступати свідченням розумного та ефективного споживання нафтогазових продуктів [43, с. 272].

Як зазначалось дещо вище, одним із пріоритетних та таких, яких не тільки прагнуть дотримуватись держави, а й постійно вдосконалюють з метою мінімізації ризиків та уникнення глобальних катастроф, є забезпечення енергетичної безпеки.

Даний напрямок не став виключенням і по відношенню до України, оскільки з наближенням до стандартів Європейського Союзу у нафтогазовій сфері постає потреба у реформуванні та покращенні системи вищевказаної безпеки.

В Енергетичній стратегії України на період до 2030 року, яка на сьогоднішній день вже втратила чинність на підставі прийняття нової Стратегії містилось чітке визначення, відповідно до якого енергетична безпека України розглядалась нормотворцем як спроможність держави забезпечити ефективне використання власної паливно-енергетичної бази, здійснити оптимальну диверсифікацію джерел і шляхів постачання в Україну енергоносіїв для забезпечення життєдіяльності населення та функціонування національної економіки у режимі звичайного, надзвичайного та стану війни, попередити різкі цінові коливання на паливно-енергетичні ресурси, або ж створити умови для безболісної адаптації національної економіки до нових цін на ці ресурси на світових ринках [24].

Ризики та загрози у сфері енергобезпеки зазвичай пояснюють особливостями геополітичного розміщення енергоресурсів, що створює реальні ризики у випадку загострення міждержавних конфліктів в тому числі.

Доволі комплексний аналіз критеріїв енергетичної безпеки видається за можливе простежити на підставі Рисунку 3.4. (продовження на наступній сторінці)

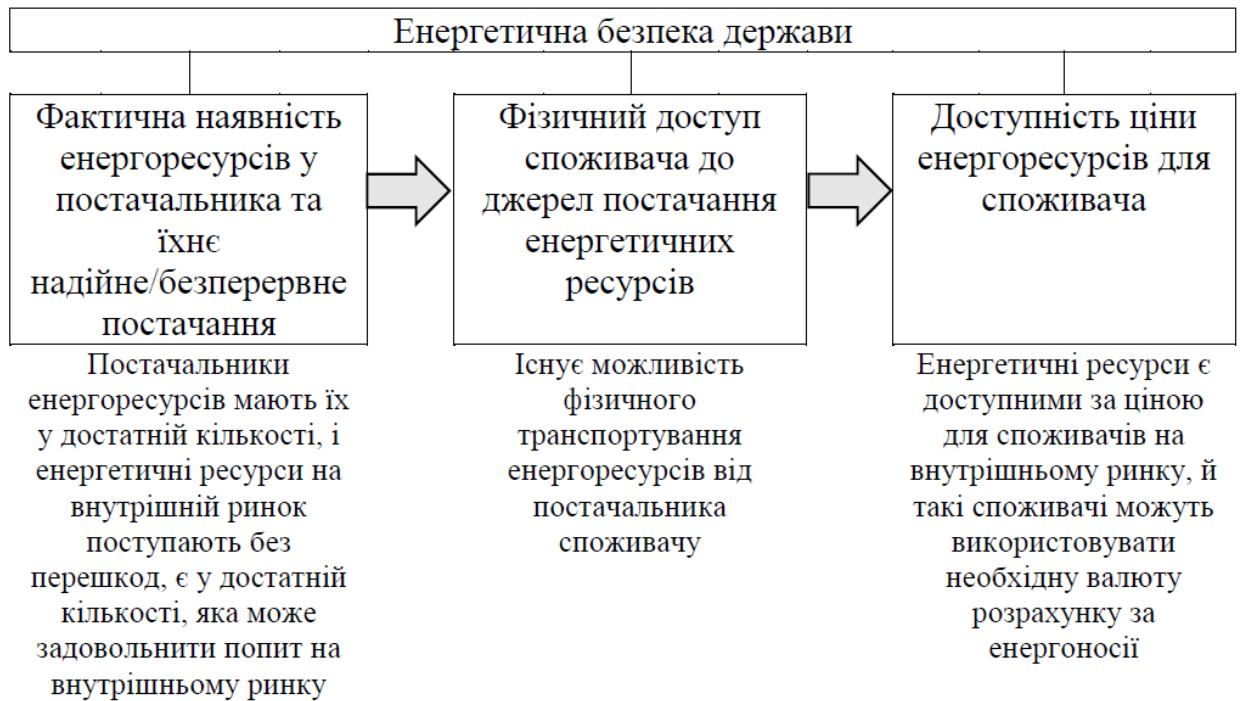

Рис. 3.4. Умови забезпечення енергетичної безпеки держави [42, с. 31].

Водночас на сьогоднішній день Україна залишається однією із держав, яка перебуває у одному із найвищих зон ризиків у сфері енергетичної безпеки. Така ситуація може бути пояснена низкою наступних чинників:

- неналежний рівень правової регламентації питань, якими встановлені кроки та напрями вдосконалення напрямів захисту енергетичної безпеки;
- фінансова нестабільність держави в цілому, що, зокрема, пояснюється високим рівнем заборгованості України перед іншими державами чи міждержавними утвореннями;
- надмірно високий рівень споживання нафти та газу, який хоча періодично і зменшується, однак в сучасних реаліях залишається одним із найбільших у Європі;
- відсутність дієвого контролю та обмеження монопольного становища найбільш великих суб'єктів на нафтогазовому ринку;
- високий рівень тіньової економіки, зокрема, у нафтогазовому секторі;
- тощо.

По суті, описані вище чинники негативно впливають на належний рівень розвитку енергетичної безпеки, а як наслідок – незахищеність держави у відповідній сфері.

З метою усунення відповідних загроз держава повинна розробити комплексний підхід щодо формування загальної системи управління енергетичною безпекою. При цьому в науковій літературі виокремлюється кілька імовірних моделей такого реформування.

Проаналізувавши такі моделі та зважаючи на реальні потреби України, вважається, що найбільш ефективним на разі виступає функціональний підхід, в межах якого отримують вираження різні складові: інтелектуальні, фінансові, політико-правові, екологічні, інформаційні, економічні тощо. Іншими словами, саме цей підхід спрямований на комплексне вирішення питань щодо розробки ефективної моделі енергетичної безпеки держави, а як наслідок – імплементації норм та стандартів, до наближення яких Україна повинна просуватись з метою прискорення рівня євроінтеграційних процесів.

В межах стратегії реформування енергетичної безпеки з точки зору врахування впливу євроінтеграційних процесів вдосконалення та покращення потребують такі компоненти:

- основні функції управління енергетичною безпекою, в тому числі, і вдосконалення механізму контролюючих функцій;
- сфера монополізації, яка повинна бути замінена на децентралізацію енергетичної сфери;
- механізми, які забезпечують реальне підвищення рівня конкурентоспроможності різних суб'єктів на відповідному ринку, а не суб'єктів, утворених одним великим монополістом;
- заходи, що спрямовані на підвищення енергозбереження та енергоефективності;
- система своєчасного реагування на ризики, загрози та застарілі засоби планування та управління у сфері енергетичної безпеки.

З узагальнення викладеної в даному підрозділі інформації можна припустити, що стратегія реформування та напрями розвитку нафтогазового сектору в умовах впливу євроінтеграційних процесів є доволі багатокомпонентними та включають у себе різні елементи, які знаходять своє вираження в межах енергетичного ринку. При цьому, роздробленість та відсутність системності у реформуванні досліджуваної сфери призводитиме до

неефективності процесів та «відсталості» енергетичного ринку. Це, в свою чергу, може призвести до призупинення інтеграції України до європейських критеріїв. Тому, розвиток нафтогазового сектору повинен здійснюватися з урахуванням всіх викликів та загроз на підставі комплексного та функціонального підходу у реформуванні.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження досягнуто задекларовані на початку написання роботи мету та завдання, внаслідок чого узагальнено низку висновків.

Питанням, пов'язаним із дослідження зовнішньоекономічної політики держави у нафтогазовому секторі приділяється доволі багато уваги. Водночас численна низка наукових досліджень породжує різнопланові думки та розбіжності щодо конкретизації тих чи інших інститутів та характерних особливостей нафтогазового сектору.

Здійснивши комплексну характеристику законодавчих та наукових підходів щодо визначення поняття зовнішньоекономічної політики, пропонується авторське визначення, відповідно до якого зовнішньоекономічна політика охарактеризована як одна із форм публічної організації публічної влади, що здійснюється шляхом реалізації уповноваженими суб'єктами державно-управлінських функцій, спрямованих на розвиток економічного потенціалу держави та її економічної привабливості, а також вирішення взаємозалежних проблем національного рівня за рахунок використання зарубіжних товарів та послуг.

Крім того, здійснений комплексний аналіз завдань зовнішньоекономічної політики, які умовно згруповано за кількома критеріями, а саме:

- нормативне визначення та урегулювання зовнішньоекономічних відносин;
- розвиток зовнішньоекономічної співпраці та європейської інтеграції України в міжнародну та європейську економічну спільноту;
- захист економічних інтересів держави.

В рамках першого розділу в межах кожної виокремленої групи згруповано також і завдання зовнішньоекономічної політики держави, які розкривають їх сутність.

Також запропоновано виокремлювати такі напрями зовнішньоекономічної політики, або ж так званої стратегічної системи розвитку досліджуваної політики:

- розширення сфери міжнародної торгівлі;

- захист інтересів виробників та інвесторів;
- залучення іноземних інвестицій;
- втілення та реалізація новітніх технологій та ноухау у сфері економіки;
- створення умов для конкурентоспроможного середовища у сфері економіки;
- уніфікація та спрощення контролюючих процедур в межах міжнародного обміну результатами економічної діяльності.

Запропоновано авторське визначення категорії «нафтогазовий сектор» який розглядається як сукупність різних галузей щодо видобування, транспортування та переробки нафти і газу з подальшим перерозподілом та реалізацією продуктів, отриманих в результаті таких дій, що здійснюється відправниками та іншими суб'єктами ринку нафтогазових послуг, які повинні діяти з дотриманням законодавчо визначених механізмів, засад конкурентоспроможності та економічно ефективного використання нафтогазових ресурсів.

Крім того, розроблений перелік ознак, що характеризують нафтогазовий сектор, до яких віднесено: особливий об'єкт; особливий суб'єктний склад; правова визначеність та регламентація відносин у нафтогазовому секторі; транснаціональний характер функціонування; нафтогазовий сектор – один ключових векторів розвитку євроінтеграційних процесів у сфері економіки та енергетичної політики держави в цілому; використання особливих ресурсів, які зазвичай входять в систему важкої індустрії; чітко виражена природно-галузева структура; наявність розроблених та імплементованих спеціальних норм та правил поведінки, які зазвичай закріплені які формуються під час реалізації суб'єктами їхніх прав та обов'язків в межах нафтогазового сектору; складна система реалізації повноважень суб'єктами своїх повноважень у відповідній сфері; державний контроль спеціально уповноваженими суб'єктами; наявність «охоронної системи» щодо об'єктів нафтогазового сектору.

Запропоновано також власне визначення зовнішньоторговельної політики держави, яку охарактеризовано як політику держави, що спрямовується на розвиток міждержавних торговельних відносин у нафтогазовому секторі, а також

посилення позиції держави у такій сфері як одного із факторів розвитку національної економічної системи в цілому.

Робиться висновок, що Україна зважаючи на потужності та реальні ресурси, а також геополітичне розташування виступає стратегічно цікавою державою для сучасного світу. Водночас топ 3 держави, з якими Україна на разі перебуває у найбільш тісній взаємодії у сфері зовнішньої торгівлі енергоресурсами виступають Польща, Словаччина та Угорщина. Як приклад в межах роботи наведено специфіку налагодження зовнішньоторговельних зв'язків між Україною та Польщею, що зокрема, передбачає будівництво стратегічно важливого газопроводу, що передбачає і підвищення рівня пропускної спроможності. Крім того, взаємини держав вибудовуються на принципах енергоефективності та зменшення рівня використання російських нафтопродуктів.

В другому розділі магістерського дослідження також пропонується авторське визначення «зовнішньої енергетичної політики України», якою є сукупність дій та процес прийняття рішень уповноваженими суб'єктами у сфері енергетики, основною метою вчинення яких виступає підвищення рівня ефективності управління енергетичною діяльністю країни, в тому числі, шляхом імплементації міжнародних та європейських стандартів і норм.

Виокремлюються переваги та ретроспективи відповідної сфери. Водночас з метою дотичності із практичною складовою такі критерії співставлено як із положеннями чинних нормативних правових актів, так і з сучасними реаліями енергетичної системи на міждержавному рівні.

Одним із найбільш актуальних кроків у цьому напрямку вважається створення та розробка стратегії інноваційного розвитку енергетичної сфери, яка повинна передбачити:

- створення умов для інвестиційної привабливості окремих регіонів;
- підвищення рівня технічно-наукового та комп'ютерного обслуговування відповідних мереж;
- аналіз співвідношення між рівнем попиту та пропозицією, а як наслідок - швидке реагування у випадку перевищення рівня попиту чи навпаки, його зниження;

- інтегрування різнорівневих систем управління енергетичною сферою з метою системного та ефективного використання відповідних ресурсів;
- забезпечення умов «рівного доступу» до ринку енергетики;
- створення сприятливих умов для вітчизняних та зарубіжних інвесторів, на прикладі «бізнес нянь», запровадження яких на початку 2020 року анонсовано Президентом та урядом України.

Проблеми у нафтогазовому секторі розподіляються на кілька умовних блоків:

- необхідність стабілізації та налагодження балансу між експортом та імпортом нафти та газу;
- необхідність збільшення приросту у власному видобутку нафти та газу;
- необхідність налагодження співрозмірності між систематичним зростанням цін на нафту та газ у співвідношенні із можливостями промисловості.

Усунення окреслених проблем може бути реалізовано у випадку налагоджених дій учасників нафтогазового сектору, які повинні, зокрема, передбачати:

- систематизація та вдосконалення вже існуючих нормативних правових актів;
- визначення особливих умов щодо обороту нафтогазовою продукцією;
- налагоджена взаємодія учасників нафтогазового середовища;
- створення реальних умов конкуренції;
- впровадження заходів підтримки;
- урегулювання питань цінової політики;
- диверсифікація постачальників та джерел;
- тощо.

Детальний аналіз відведено також особливостям реалізації державної політики у нафтогазовому секторі на прикладі НАК «Нафтогаз України», у зв'язку з чим робить один із висновків про те, що вказана компанія отримала значну підтримку зі сторони держави, що створює їй більш вигідне становище у порівнянні з іншими суб'єктами конкурентного середовища. Також досліджено,

що в окремих нормативно-правових актах сформульовані норми таким чином, що вони дозволяють уникнути відповідальності компанії у випадку неефективного виконання стратегічних цілей та напрямків, передбачених Енергетичною стратегією України до 2035 року: «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність».

Таким чином, можна стверджувати, що питання, які полягають у розкритті особливостей зовнішньоекономічної політики держави у нафтогазовому секторі є актуальними не тільки з точки зору наукового пізнання, однак вони є важливими для держав в цілому, оскільки ефективна політика впливає на імідж країни на міждержавній арені.

Разом з цим, під час дослідження виокремлена розбіжність поглядів та думок вчених. Вказане вкотре засвідчує про актуальність обраної для написання магістерської теми та свідчить про потребу в її подальшому вивченні та вдосконаленні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 23.01.2020)
2. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14> (дата звернення: 08.02.2020)
3. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 № 4495-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 04.02.2020)
4. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 08.02.2020)
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з відокремленням діяльності з транспортування газу: Закон України від 31.10.2019 № 264-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/264-20> (дата звернення: 11.02.2020)
6. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 01.07.2010 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17> (дата звернення: 23.01.2020)
7. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 № 959-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12> (дата звернення: 23.01.2020)
8. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 № 794-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18> (дата звернення: 10.02.2020)
9. Про нафту і газ: Закон України від 12.07.2001 № 2320-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2665-14> (дата звернення: 23.01.2020)
10. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 23.01.2020)

11. Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг: Закон України від 22.09.2016 № 1540-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540-19> (дата звернення: 10.02.2020)
12. Про Рахункову палату: Закон України від 02.07.2015 № 576-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-19> (дата звернення: 10.02.2020)
13. Директива з енергоефективності: Директива № 2012/27/EU. http://saee.gov.ua/sites/default/files/UKR_Directive_27_2012_2.doc (дата звернення: 11.02.2020)
14. Договір про заснування Енергетичного Співтовариства: Договір від 25.10.2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_926 (дата звернення: 11.02.2020)
15. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Угода від 27.06.2014. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/ugoda-pro-asociaciyu/00ukraine-euassociationagreementbody.pdf> (дата звернення: 30.01.2020)
16. Стратегія Національної безпеки України: Указ Президента України від 26.05.2015 № 287/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015> (дата звернення: 23.01.2020)
17. План заходів з виконання вимог щодо відокремлення і незалежності оператора газотранспортної системи: постанова Кабінету Міністрів України від 18.09.2019 № 840. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/840-2019-%D0%BF> (дата звернення: 11.02.2020)
18. Положення про Міністерство енергетики та захисту довкілля: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.01.2015 № 32 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 18.09.2019 № 847). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/847-2019-%D0%BF> (дата звернення: 10.02.2020)
19. Порядок формування переліку інформаційно-телекомунікаційних систем об'єктів критичної інфраструктури держави: постанова Кабінету Міністрів України від 23.08.2016 № 56. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/563-2016-%D0%BF> (дата звернення: 10.02.2020)

20. Про забезпечення додержання дисципліни газопостачання та поліпшення розрахунків за використаний природний газ: Постанова Кабінету Міністрів України від 15.04.1999 № 594. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/594-99-%D0%BF> (дата звернення: 10.02.2020)
21. Про розмежування функцій з видобування, транспортування, зберігання і реалізації природного газу: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.07.1998 № 1173. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1173-98-%D0%BF> (дата звернення: 10.02.2020)
22. Експортна стратегія України («дорожня карта» стратегічного розвитку торгівлі) на 2017-2021 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 № 1017 – р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1017-2017-%D1%80> (дата звернення: 30.01.2020)
23. План пріоритетних дій Уряду на 2019 рік: розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.12.2018 № 1106-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1106-2018-%D1%80> (дата звернення: 28.01.2020)
24. Енергетична стратегія України до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 1071-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002120-13> (дата звернення: 11.02.2020)
25. Енергетична стратегія України до 2035 року: «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність»: розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.08.2017 № 605-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/605-2017-%D1%80> (дата звернення: 30.01.2020)
26. Про встановлення тарифів на транспортування нафти магістральними трубопроводами АТ «Укртранснафта» для споживачів на перехідний період: Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 11.10.2019 № 2108. URL: <https://www.nerc.gov.ua/index.php?id=45026> (дата звернення: 10.02.2020)
27. Про джерела фінансування Планів розвитку газорозподільної системи, газотранспортної системи, газосховищ на 2019 – 2028 року: Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 21.12.2018 № 2052. URL: <https://www.nerc.gov.ua/index.php?id=37806> (дата звернення: 10.02.2020)

28. Про накладення штрафу на ПАТ «Укртрансгаз» за порушення Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з транспортування природного, нафтового газу і газу (метану) вугільних родовищ: Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 29.12.2017 № 1620. URL: <https://www.nerc.gov.ua/index.php?id=30271> (дата звернення: 10.02.2020)
29. Про розгляд Звіту про результати аналізу ефективності управління корпоративними правами держави у нафтогазовому комплексі: Рішення Рахункової палати від 09.04.2019 № 8-1. URL: https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2019/8-1_2019/R_RP_8-1_2019.pdf (дата звернення: 10.02.2020)
30. Рішення Стокгольмського арбітражу у справі за позовом Національної акціонерної компанії «Нафтогаз України» проти Публічного акціонерного товариства «Газпром»: Рішення Стокгольмського арбітражу від 28.02.2018 у справі № V2014/129. URL: http://www.naftogaz.com/files/media/Transit%20Award_Redacted.pdf (дата звернення 30.01.2020)
31. Андріяш В. І. Державна політика: концептуальні аспекти визначення. Державне управління та розвиток: удосконалення та розвиток. 2013. № 9. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=626> (дата звернення: 23.01.2020)
32. Артюх Т. М., Федій В. В. Стан та проблеми розвитку ринку продуктів нафти в Україні. Товарознавчий вісник. 2016. № 9. С. 6 – 14
33. Багдасарян Т. Г. Стратегія розвитку зовнішньоторговельних відносин України на фоні глобальних економічних процесів. XVIII Міжнародна науково-практична конференція молодих учених і студентів «Політ. Сучасні проблеми науки». К.: Національний авіаційний університет, 2018. С. 4-5
34. Бородін М. Ю. Напрями модернізації інноваційного розвитку нафтогазового комплексу України в контексті євроінтеграції. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2016. № 10. С. 46 – 50
35. Бородич В. О. О понятии «основы государственной политики и управления». Власть. 2013. № 3. С. 111-113
36. Валевський О. Л. Державна політика в Україні: методологія аналізу, стратегія, механізми впровадження. Київ: НІСД, 2001. 242 с.

37. Вороніна Ю. Є. Система державного управління зовнішньоекономічною діяльністю. Молодий вчений. 2018. № 12 (64). С. 487 - 489
38. Гребельник О. П. Основи зовнішньоекономічної діяльності : підручник. К. : Центр учбової літератури, 2008. 432 с.
39. Деменко О. Ф. Пріоритети зовнішньої політики України на сучасному етапі розвитку. Вісник Національного університету оборони України. 2014. № 4 (41). С. 362 - 367
40. Державна політика: підручник/ ред. кол.: Ю. В. Ковбасюк (голова), К. О. Ващенко (заст. голови), Ю. П. Сурмін (заст. голови) та ін. К.: НАДУ, 2014. 448 с.
41. Десять газових столиць: які міста впливають на архітектуру європейського ринку. URL: <https://mind.ua/publications/20179519-10-gazovih-stolic-yaki-mista-vplivayut-na-arhitekturu-evropejskogo-rinku> (дата звернення: 05.02.2020)
42. Дудкін О. М. Формування та використання нафтогазових стратегічних резервів національної економіки України: дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ. Наук: 08.00.03. Львів, 2019. 359 с.
43. Завербний А. С. Економічна політика України в сфері енергетики в умовах євроінтеграції: дис. на здобуття наук. ступеня докт. економ. Наук: 08.00.03. Львів, 2019. 539 с.
44. Зовнішньоекономічна діяльність: підприємство-регіон: монографія/ за ред. докт. економ. наук, проф., академіка Ю. Г. Козака. К.: Центр учбової літератури, 2016. 242 с.
45. Зовнішньоекономічні зв'язки України : навчально-методичний посібник/ уклад. Н. В. Гусєва, Г. О. Кулєшова, Л. В. Ключко Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2015. 188 с.
46. Зовнішня торгівля України: XXI століття: монографія/ А. А. Мазаракі, Т. М. Мельник, Н. О. Іксарова та ін.; за заг. ред. А. А. Мазаракі К.: Київський національний торгово-економічний університет, 2016. 600 с.
47. Енергетична галузь України: підсумки 2016 року/ Український центр економічних і політичних досліджень ім. О. Розумкова, 2017. С. 7-56

48. Інтегрований звіт 2018: фінансові та нефінансові результати. К.: ДТЕК, 2018. 80 с.
49. Исламов Г. Д. Внешнеторговая политика государства: значение, цели и принципы. Региональные проблемы преобразования экономики. 2015. № 11. С. 219 – 224
50. Как работает газовый хаб – успешный опыт Европы/ ред. К. Заплетнюк. К.: ICIS, 2017. 22 с.
51. Корінний С. О., Коблюк К. М. Проблеми та перспективи України в нафтогазовому секторі. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2018. № 20. С. 37 – 41
52. Король М. М., Шумнегра О. Р. Оцінка зовнішньоторговельної політики України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2019. 24. С. 83-89
53. Кочергіна О. Ю. Сучасний зміст зони вільної торгівлі як невід’ємної категорії інтеграційного розвитку. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 1. С. 54 – 58
54. Кочкодан В. Б. Переваги використання технологій інтелектуальних нафтогазових родовищ в Україні. Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції «Теорія і практика стратегічного управління розвитком галузевих і регіональних суспільних систем». Івано-Франківськ, 2017. С. 142 – 145
55. Нефтяная промышленность. URL: <http://www.inpromservice.ru/otrasli-primeneniya/neftegazovaya-promyshlennost/> (дата звернення: 23.01.2020)
56. Машков А. О. Стратегічні напрямки державного регулювання зовнішньо-економічної діяльності України в умовах інноваційного розвитку. Державне управління: удосконалення та розвиток України. 2012. № 11. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=659> (дата звернення: 28.01.2020)
57. Міністерство економічного розвитку, торгівлі та сільського господарства України: офіційний вебсайт. URL: <http://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA> (дата звернення: 11.02.2020)
58. Нафтогаз група: офіційний вебсайт. URL: <http://www.naftogaz.com/www/3/nakweb.nsf/> (дата звернення: 11.02.2020)

59. Орлов Инновационное развитие: от систем автоматизации к цифровым подстанциям. URL: <http://www.rtsoft-training.ru/about/news/services/innovative-development-from-automation-to-digital-substations/> (дата звернення: 10.02.2020)
60. Погребельна О. Сутність зовнішньоекономічної політики та її вплив на розвиток національного господарства. Вісник НАДУ. Економіка та управління підприємствами і національним господарством. С. 120-126
61. Поліщук Л. С. Сучасні зовнішньоекономічні стратегії провідних країн світу: досвід для України. Міжнародні відносини. 2016. № 9. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/view/3156/2832 (дата звернення 28.01.2020)
62. Про відповідність Енергетичної стратегії України на період до 2030 року сучасним викликам і загрозам у сфері енергетичної безпеки. Аналітична доповідь. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/pro-vidpovidnist-energetichnoi-strategii-ukraini-na-period-do-2030> (дата звернення: 30.01.2020)
63. Рамазанов В. Газові «хаби» Європи. Створення Східноєвропейського газового хабу. Виклики часу. 2014. № 11. С. 20-22
64. Реформування підприємств державної форми власності в секторі вуглеводній в Україні. OECD, 2019. 146 с.
65. Романюк Н. І., Романюк В. Р. Перспективи співробітництва України й Польщі у паливно-енергетичній сфері. Українсько-польське партнерство: сьогодні та перспективи: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Луцьк – Світязь, 26 – 27 червня 2017р.)/ за ред. В. Й. Лажкіна, С. В. Федонюка. Луцьк: Вежа-Друк, 2017. С. 48 – 52
66. Семенихина А. А. Внешнеэкономическая деятельность как объект правового регулирования. 2018. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/vneshneekonomicheskaya-deyatelnost-kak-obekt-pravovogo-regulirovaniya> (дата звернення: 28.01.2020)
67. Стрекаль О. О. Роль та особливості діяльності державних нафтогазових підприємств у формуванні ефективного нафтогазового

- сектору України в умовах європейської інтеграції. Європейські перспективи. 2015. № 3. С. 186 – 193
68. Товарна структура зовнішньої торгівлі у січні-листопаді 2018 року URL : <https://bitly.su/FoH67> (дата звернення: 30.01.2020)
69. Турчин Я. Енергетична дипломатія як важлива складова зовнішньої політики держави: європейський досвід для України. 2016. № 2. URL: http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/41266/1/HV_T2_N2_2016-57-63.pdf (дата звернення: 23.01.2020)
70. Україна могла б стати газовим хабом Європи – експерт. Сьогодні. URL: <https://www.segodaya.ua/ua/economics/enews/ukraina-mogla-by-stat-gazovym-habom-evropy-ekspert-1281686.html> (дата звернення: 05.02.2020)
71. Україна торік збільшила імпорт газу на третину. Укрінформ. 2019. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2849454-ukraina-torik-zbilsila-import-gazu-na-tretinu.html> (дата звернення: 04.02.2020)
72. Храмов В. О., Бовтрук Ю. А. Зовнішньоекономічна політика: навчальний посібник. К.: МАУП, 2002. 264 с.
73. Швидкий О. А. Глобальна модифікація корпоративних структур нафтогазового бізнесу: автореф. на здобуття наук. ступеня канд.економічних наук: 08.00.02. Київ, 2014. 22 с.
74. Donald Trump is correct to raise the larger question. Economic Strategy Institute. URL :<http://www.econstrat.org/publications/op-eds/637-trading-up-and-down> (дата звернення: 28.01.2020)
75. ExPro. Gas and Oil. Weekly. URL: <https://expro.com.ua/vydannya/expro-gasoil-weekly> (дата звернення: 11.02.2020)

Огляд зарубіжної літератури

1. The Global Oil & Gas Industry: Management, Strategy & Finance - Andrew C. Inkpen, Michael H. Moffett. - PennWell Books, 2011. Pages 581

Despite its size and importance, a surprising lack of basic knowledge exists about the oil and gas industry.

With their timely new book, authors Andrew Inkpen and Michael H. Moffett have written a nontechnical book to help readers with technical backgrounds better understand the business of oil and gas. They describe and analyze the global oil and gas industry, focusing on its strategic, financial, and business aspects and addressing a wide range of topics organized around the oil and gas industry value chain, starting with exploration and ending with products sold to consumers.

The Global Oil & Gas Industry is a single source for anyone interested in how the business of the world's largest industry actually works: business executives, students, government officials and regulators, professionals working in the industry, and the general public.

2. Strategic Management: Concepts and Cases: Competitiveness and Globalization - Michael A. Hitt, R. Duane Ireland, Robert E. Hoskisson. - Cengage Learning 2014. Pages:896

Examine strategic management with the market-leading text that sets the standard for the most intellectually rich, yet thoroughly practical, analysis of strategic management today. Written by highly respected experts Hitt, Ireland, and Hoskisson, strategic management: competitiveness and globalization, concepts and cases, Eleventh Edition, combines the latest cutting-edge research and strategic management trends with ideas from some of today's most prominent scholars. This is the only text that integrates the classic industrial organization model with a resource-based view of the firm to give you a complete understanding of how today's businesses use strategic management to establish a sustained competitive advantage.

A strong global focus and examples from more than 600 emerging and leading companies place ideas into context within an inviting, practical presentation. A wealth of learning features and more than 30 all-new compelling cases examine a broad range of critical issues confronting managers today. Engaging video cases, Cengage NOW online learning tools, and a complete electronic business library help keep your study current and relevant. strategic management: competitiveness and globalization provides the solid understanding you need to effectively apply strategic management tools and techniques for increased performance and tomorrow's competitive advantage.

3.Oil and Gas Exploration: Methods and Application - Said Gaci, Olga Hachay, Cengage Learning 2010.

Oil and Gas Exploration: Methods and Application presents a summary of new results related to oil and gas prospecting that are useful for theoreticians and practical professionals. The study of oil and gas complexes and intrusions occurring in sedimentary basins is crucial for identifying the location of oil and gas fields and for making accurate predictions on oil findings.

Oil and Gas Exploration is a valuable resource for exploration geophysicists, petroleum engineers, geoengineers, petrologists, mining engineers, and economic geologists, who will gain insights into exploring new methods involved in finding natural resources from our Earth.

4.Fundamentals of Investing in Oil and Gas Chris Termeer,- Chris Termeer, 2013. Pages 308

This book opens a unique and rare perspective of the Oil and Gas industry that focuses on its history and the creation of the marketplace, how oil and gas are found, and a detailed explanation on the essential operations behind extracting (otherwise known as the Upstream Sector of the industry). From there, the book enters;Transportation of moving crude products from the field to the refinery, otherwise known as the Midstream Sector of the industry.

The Refining or Downstream Sector of the industry is then thoroughly explained in aspects of the creation of gasoline and other highly demanded products. Only after the complete industry is explained, the book discusses present and likely future trends that every investor should want to know.

5. Strategies for Optimizing Petroleum Exploration:: Evaluate Initial Potential and Forecast Reserves - Lev Knoring, M.V. Gorfunkel, G.V. Chilingarian Pages 368

This book analyzes the strategic connection between the two and shows how to improve decision making on appraising and developing petroleum resources. It examines and describes the internal patterns in finding oil and gas deposits and outlines a process to evaluate the resources.

The book also provides a means for long-term reserve accrual forecasting and evaluation. It uses mathematical modeling as a method to evaluate the initial potential of an oil and gas region as well as a way to forecast future reserves. These models improve the reliability and validity of exploration forecasts and estimates. Strategies for Optimizing Petroleum Exploration helps petroleum engineers and explorationists focus and improve their reserve assessment and decision making.

6. Managing Human Resources in the Oil & Gas Industry - Steve Werner, Andrew Inkpen, Michael H. Moffett, PennWell Books, 2016 Pages: 408

This book is relevant to all human resource management department employees and all managers in the oil and gas industry and is suitable for workshops, seminars, and courses in human resource management in the oil and gas industry.

Many factors set oil and gas apart from other industries and make unique demands on its human resource management, including its global nature, the importance of safety, the involvement of governments, proactive stakeholders, a multifaceted workforce, and project focus. Managing Human Resources in the Oil & Gas Industry provides an in-depth look at human resource management for all aspects of the oil and gas sector. The authors provide a full picture of human resource management and its role in staffing, training, performance management, compensation, and labor.

7. Strategic Management: Concepts and Cases: Competitiveness and Globalization - Michael A. Hitt, R. Duane Ireland, Robert E. - Cengage Learning 2014 Pages:896

Examine strategic management with the market-leading text that sets the standard for the most intellectually rich, yet thoroughly practical, analysis of strategic management today. Written by highly respected experts Hitt, Ireland, and Hoskisson, strategic management: competitiveness and globalization, concepts and cases, Eleventh Edition, combines the latest cutting-edge research and strategic management trends with ideas from some of today's most prominent scholars. This is the only text that integrates the classic industrial organization model with a resource-based view of the firm to give you a complete understanding of how today's businesses use strategic management to establish a sustained competitive advantage.

A strong global focus and examples from more than 600 emerging and leading companies place ideas into context within an inviting, practical presentation. A wealth of learning features and more than 30 all-new compelling cases examine a broad range of critical issues confronting managers today. Engaging video cases, Cengage NOW online learning tools, and a complete electronic business library help keep your study current and relevant. strategic management: competitiveness and globalization provides the solid understanding you need to effectively apply strategic management tools and techniques for increased performance and tomorrow's competitive advantage.

8. Global Strategy: Creating and Sustaining Advantage Across Borders, Andrew C. Inkpen, Andrew Inkpen, Kannan Ramaswamy, Oxford University Press – 2006. Pages:247

There are few industries, if any untouched by global competitive forces. Firms and countries long accustomed to dominance in their respective international markets must now reckon with aggressive and innovative competitors from all corners of the world. As the cross-border flow of people, knowledge, ideas, products, services and management practices accelerates, the notion of home-based advantage is becoming weaker. Unlike their domestic counterparts, firms competing across borders must deal with differences in political, legal, financial, cultural, governance and macroeconomic contexts. These contextual differences shape competition in international strategy and make the study of international strategy more than just a simple extension of classic strategic analysis.

Global Strategy deals with the question of how firms can compete in a global environment. Andrew Inkpen and Kannan Ramaswamy examine the issues considered central to the study of strategic management in a global context, such as the nature of global advantage, strategic alliances, competing in emerging markets, international corporate governance, global knowledge management and ethical issues in international business. Much has been written about the relevance of global, regional and domestic strategies to counter competition from overseas and as a means to enter foreign markets. However, Global Strategy takes a broader view, organizing itself around a set of strategic management issues that arise specifically because a firm is international. While there is obviously some overlap between domestic strategic management and global strategic management, it is Inkpen and Ramaswamy's contention that the differences between domestic and global strategy warrant specific attention. By integrating academic research with practical examples and case studies, they inform students and managers of global business about a diverse set of important strategic issues.

9. The Routledge Companion to the Geography of International Business. - Gary Cook, Jennifer Johns, Frank McDonald, Jonathan Beaverstock, Naresh Pandit. – Routledge. -2018 Pages: 620

The fields of Economic Geography and International Business share an interest in the same phenomena, whilst each provides both a differing perspective and different research methods in attempting to understand those phenomena.

The Routledge Companion to the Geography of International Business explores the nature and scope of inter-disciplinary work between Economic Geography and International Business in explaining the central issues in the international economy. Contributions written by leading specialists in each field (including some chapters written by inter-disciplinary teams) focus on the nature of multinational firms and their strategies, where they choose to locate their activities, how they create and manage international networks and the key relationships between multinationals and the places where they place their operations. Topics covered include the internationalisation of service industries, the influence of location on the competitiveness of firms and the

economic dynamism of regions and where economic activity takes place and how knowledge, goods and services flow between locations.

10. The Oxford Handbook of Energy and Society, Dr. Debra J. Davidson, Dr. Matthias Gross, Oxford University Press. Pages: 752

The Oxford Handbook of Energy and Society presents an overview of this expanding area that has evolved dramatically over the past decade, away from one largely dominated by structural, political economic treatments on the one hand, and social-psychological studies of individual-level attitudes and behaviors on the other, toward a far more conceptually and methodologically rich and exciting field that brings in, for example, social practices, system complexity, risk theory, social studies of science, and social movements theories.

This volume seeks to capture the variety of scales and methods, and range of both conceptual and empirical analyses that define the field, while drawing particular attention to indigenous peoples, poverty, political power, communities and cities. Organized into seven sections, chapters cover social theory and energy-society relations, political-economic perspectives, consumption dynamics, energy equity and energy poverty, energy and publics, energy and governance, as well as emerging trends.

Анотація кваліфікаційної магістерської роботи

“Ukraine's foreign economic policy in the oil and gas sector”

This paper analyzes the theoretical basis and principles of Ukraine's foreign economic policy in the oil and gas sector, which plays a key role in the context of the development and strengthening of European integration processes.

With the development of European integration and globalization processes, there is an increasing need to develop an effective mechanism for managing the oil and gas sector and efficient use of oil and gas resources.

The author describes the role and specificity of the activities of oil and gas companies in the conditions of development and formation of European integration processes and international cooperation.

A separate part of the article identifies retrospectives and prospects of Ukraine's foreign energy policy and identifies possible ways of optimizing the oil and gas sector in the context of Ukraine's foreign economic policy.

After conducting this research, the author concluded that the identified problems can be eliminated in the event of well-coordinated actions of the participants of the oil and gas sector, such as systematization and improvement of existing regulatory legal acts. definition of special conditions for the turnover of oil and gas products and well-established interaction of participants in the oil and gas environment.

Based on the work, the author formulated recommendations on the formation of reform strategy and directions of development of the oil and gas sector in the context of the influence of European integration processes.

